

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra Politologie

Překážky budování států v subsaharské Africe:

Západoafrická perspektiva

Diplomová práce

Autor: Bc. Tereza Černá
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – africká studia
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Hradec Králové, 2014

Univerzita Hradec Králové

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Tereza Černá**
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – africká studia
Název závěrečné práce: **Překážky budování států v subsaharské Africe**
Název závěrečné práce AJ: Obstacles to State Building in Sub-Saharan Africa

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Státy subsaharské Afriky jsou doposud typické svou nestabilitou a slabými institucemi. I přes podporu mezinárodního společenství, rozličných mezinárodních organizací a států bohatšího severu, se v mnoha případech stále nedaří vytvořit silnější instituce a ukotvit principy demokratického vládnutí, respektive v současnosti více diskutované principy tzv. dobrého vládnutí. I přes rozsáhlé programy finanční, poradenské, materiální a další pomoci zůstávají státy slabé a neschopné zajistit své základní funkce, kontrolovat své strategické zdroje a mnohdy i území. Co je příčinou trvající slabosti či dokonce nefunkčnosti politických institucí v subsaharské Africe? Tato diplomová práce se bude snažit odpovědět na tuto výzkumnou otázku pomocí vybraných teorií budování státu. Na základě několika prací pojednávajících o budování státu a jeho institucí, např. autorů P. Chabala, J. P. Daloze a Charles Tillyho, budou vytvořeny a kvantifikovány proměnné, jejichž vliv na kvalitu a fungování státu bude ověřován. Vedle teorií budování státu bude v práci využit také koncept slabého státu. Práce bude více-případovou studií s využitím empiricko-analytického přístupu. Metodou práce bude analýza primárních i sekundárních zdrojů s následnou interpretací. Zdrojový aparát se bude skládat z metodologické a teoretické literatury, zejména ale z historiografických a faktografických článků a publikací o vybraných státech SSA a zahraničních aktérech v nich působících. Klíčová slova: Budování států, slabé státy, subsaharská Afrika. Prameny a literatura Collier, Paul. 2007. The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it. Oxford: Oxford University Press. Grzymala-Busse, Anna. „The Discreet Charm of Formal Institutions: Postcommunist Party Competition and State Oversight“. Comparative Political Studies 39, č. 3, 271-300. Chabal, P. a J. P. Daloz. 1999. Africa Works: Disorder as Political Instrument. Oxford: James Currey Tilly, Charles. 1990. Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990. Oxford: Basil Blackwell. Zaum, Dominik. 2007. The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding. Oxford: Oxford University Press.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.
Konzultant:
Oponent: Mgr. Jan Prouza
Datum zadání závěrečné práce: 9. 6. 2014
Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 12. 2014

Anotace

Černá, Tereza. 2014. *Překážky budování států v subsaharské Africe: Západoafrická perspektiva*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Státy subsaharské Afriky jsou doposud typické svou nestabilitou a slabými institucemi. I přes podporu mezinárodního společenství, rozličných mezinárodních organizací a států bohatšího severu, se v mnoha případech stále nedaří vytvořit silnější instituce a ukotvit principy demokratického vládnutí, respektive v současnosti více diskutované principy tzv. dobrého vládnutí. Rozsáhlé programy finanční, poradenské, materiální a další pomoci zanechávají státy slabé a neschopné zajistit své základní funkce, kontrolovat své strategické zdroje a mnohdy i území.

Co je příčinou trvajících slabosti či dokonce nefunkčnosti politických institucí v subsaharské Africe? Tato diplomová práce se bude snažit odpovědět na tuto výzkumnou otázku pomocí vybraných teorií budování státu. Na základě několika prací pojednávajících o budování státu a jeho institucí, např. autorů P. Chabala, J. P. Daloz a Charles Tillyho, budou vytvořeny a kvantifikovány proměnné, jejichž vliv na kvalitu a fungování státu bude ověřován. Vedle teorií budování státu bude v práci využit také koncept slabého státu.

Práce bude více-případovou studií s využitím empiricko-analytického přístupu. Metodou práce bude analýza primárních i sekundárních zdrojů s následnou interpretací. Zdrojový aparát se bude skládat z metodologické a teoretické literatury, zejména ale z historiografických a faktografických článků a publikací o vybraných státech SSA a zahraničních aktérech v nich působících.

Klíčová slova: Budování států, slabé státy, západní Afrika, regresní analýza.

Prameny a literatura

Collier, Paul. 2007. *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford: Oxford University Press.

Grzymala-Busse, Anna: „The Discreet Charm of Formal Institutions: Postcommunist Party Competition and State Oversight“. *Comparative Political Studies* 39, č. 3, 271-300.

Chabal, P. a J. P. Daloz. 1999. *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. Oxford: James Currey

Tilly, Charles. 1990. *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990*. Oxford: Basil Blackwell.

Zaum, Dominik. 2007. *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*. Oxford: Oxford University Press.

Annotation

Černá, Tereza. 2014. *Obstacles to state-building in the Sub-Saharan Africa: the West African perspective*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Department of Politics. Master degree thesis.

States of Sub-Saharan Africa are still characterized by its instability and weak institutions. Despite the support of the international community, various international organizations and states of the “Rich North”, are in many cases still unable to create stronger institutions and anchor the principles of democratic governance, respectively, at present more discussed good governance principles. Extensive programs of financial, advisory, material and other assistance are of a little success, leaving states weak and unable to provide their essential and core functions, control their strategic resources and territory.

What are the causes of the continuing weakness or even non-functioning of the political institutions in sub-Saharan Africa? This thesis will try to answer this question using selected theories of state-building and related subjects. Based on several works dealing with building of state and its institutions, for example by authors Patrick Chabal, Jean-Pascal Daloz and Charles Tilly, we will identify and quantify variables, whose affect to the quality and functioning of the state will be tested.

The applied approach of the thesis will empirical-analytical, using small-N statistical methods with the analysis of primary and secondary sources with subsequent interpretation.

Sources consist of a methodological and theoretical literature. But the most of it are historiographical and factographic articles and publications on the selected SSA countries and involved international actors.

Keywords: State-building, weak state, West Africa, regression analysis.

References

Collier, Paul. 2007. *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford: Oxford University Press.

Grzymala-Busse, Anna: „The Discreet Charm of Formal Institutions: Postcommunist Party Competition and State Oversight“. *Comparative Political Studies* 39, vol. 3, 271-300.

Chabal, P. a J. P. Daloz. 1999. *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. Oxford: James Currey

Tilly, Charles. 1990. *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990*. Oxford: Basil Blackwell.

Zaum, Dominik. 2007. *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*. Oxford: Oxford University Press.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	7
Úvod.....	8
1 Charakteristika států v západní Africe	13
1.1 Vznik nezávislých států západní Afriky.....	13
1.2 Konflikty v západní Africe.....	19
1.3 Geografická charakteristika.....	23
1.4 Demografická charakteristika.....	24
1.5 Ekonomická charakteristika	28
2 Teorie a proměnné.....	31
2.1 Slabý stát	31
2.1.1 Slabý stát – závislá proměnná	33
2.2 Budování státu	34
2.3 Charles Tilly – válka dělá státy	34
2.4 Ekonomická výkonnost – rozvíjejte ekonomiku, rozvinete stát....	38
2.5 Etnicita jako zdroj nestability – James D. Fearon a David D. Laitin, Jean-Francoise Bayart	40
2.6 Náboženství jako zdroj konfliktu – Samuel Huntington	42
2.7 Nerostné suroviny jako prokletí – Michael L. Ross	43
2.8 Vliv velikosti populace.....	46
2.9 Rozloha a povrch státu	47
2.10 Koloniální historie	48
3 Analytická část.....	51
3.1 Výsledky analýzy	53
3.1.1 Statisticky významné příčinné proměnné	56
3.1.2 Statisticky nevýznamné příčinné proměnné	57
3.2 Interpretace výsledků	58
Závěr	65
Prameny a literatura	70
Prameny.....	70
Literatura.....	71

Seznam použitých zkratk

AQIM	Al-Kájda islámského Maghrebu
EC	Volební komise
ECOWAS	Hospodářské společenství západoafrických států
ELF	Index etno-jazykové frakcionalizace
IIAG	Ibrahim Index of African Governance
IMF	Mezinárodní měnový fond
LDCs	Nejméně rozvinuté země
MEND	Hnutí za emancipaci delty Nigeru
MNLA	Hnutí za osvobození Azawadu
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PNDC	Prozatímní rada národní obrany
SAP	Program strukturálního přizpůsobení
SSA	Subsaharská Afrika
WB	Světová banka

Úvod

Státy subsaharské Afriky (SSA) jsou doposud typické svou nestabilitou. I přes podporu mezinárodního společenství, rozličných mezinárodních organizací a „států bohatého severu“, rozsáhlé programy finanční, poradenské, materiální a další pomoci zůstávají státy chronicky slabé, neschopné zajistit své základní funkce, kontrolovat své strategické zdroje a mnohdy i území. V mnoha případech se stále nedaří vytvořit silnější instituce a ukotvit principy demokratického vládnutí. Svědčí o tom mimo jiné nedávné události v Keni, Pobřeží slonoviny, Mali, Středoafričské republice, Nigérii atd. Násilí po prezidentských volbách v roce 2010 uvrhlo Pobřeží slonoviny do krize, která přivedla zemi na pokraj občanské války. Další stát západní Afriky, Mali, byl od druhé poloviny 90. let do roku 2012 považován za slibně se rozvíjející demokracii. Prezident Alfa Umar Konaré zvolený v roce 1997 dokázal stabilizovat situaci v zemi, která má pro západní Afriku spíše nezvyklou zkušenost s mezinárodním konfliktem.¹ Po více než dekádě pozitivního vývoje se v roce 2012 muselo Mali vypořádat s povstaleckou skupinou Národní hnutí za osvobození Azawadu (MNLA), tvořenou především etnikem Tuaregů a nábožensky motivovanými teroristickými organizacemi Al-Kájdá islámského Maghrebu (AQIM) a Ansar Dine (Obránci islámu).² Tyto skupiny dokázaly ovládnout sever země a vyhlásit zde nezávislý stát Azawad. Ačkoliv byly snahy povstalců o udržení Azawadu společnou operací armád Mali, Francie a dalších států brzy zmařeny, faktem zůstává, že je to slabost vlády i armády Mali, co umožnilo povstalcům rychle ovládnout více než polovinu země. Bez přispění zahraničních armád by samotné Mali nebylo schopné v tak krátké době (jestli vůbec) povstalce přemoci.

Co je příčinou trvajících slabosti či dokonce nefunkčnosti politických institucí v subsaharské Africe? Tato diplomová práce se bude snažit odpovědět pomocí vybraných teorií budování státu. Na základě textů

---

¹Mali a Burkina Faso spolu v letech 1974 až 1975 a 1985 vedly spor o území zvané Agacher. Konflikt byl definitivně ukončen řešením u Mezinárodního soudu v Haagu, který stanovil definitivní hranice vedoucí skrze Agacher. (Klíma 2012: 425)

² Tuaregové byli pro Mali zdrojem nestability a násilí již v minulosti. Mali v tomto ohledu utrpělo konflikty v okolních státech a příchodem tuarežských uprchlíků. Nejvíce kritická situace v tomto ohledu nastala v letech 1990 a 1994 až 1996. (Klíma 2012: 426)

pojednávajících o budování státu a jeho institucí a dalších příbuzných tématech budou vytvořeny a kvantifikovány proměnné, jejichž vliv na sílu státu bude ověřován. Vzhledem ke zvoleným kvantitativním metodám nám jako hypotéza poslouží základní regresní rovnice, kterou popíšeme ve třetí kapitole.

Jsme si vědomi toho, že při zkoumání SSA je nutné vyvarovat se nevhodnému užívání teorií a konceptů, které mají původ v odlišných areálech. Valná většina politologů přitom pochází z Evropy a USA a jejich teorie jsou tak logicky cíleny hlavně na tyto areály. Ale i v případech, kdy tito politologové zaměřují svou pozornost mimo euroamerický prostor, se zpravidla nedokáží vyhnout evropocentrickému pohledu, a to i přes již rozsáhle zpracovanou kritiku tohoto problému.³ Je nutné si uvědomit, že africké státy jsou velice mladé a vznikají a vyvíjí se v odlišném kontextu než ty evropské.⁴ Špatné chápání procesu vzniku a vývoje státu v podmínkách SSA pak vede k mylným závěrům o příčinách bídneho stavu jejich státního aparátu. A to, pokud si vypůjčíme přirovnání od Mary Manjikian, vede k podávání nevhodného léku na chybě diagnostikovanou nemoc. (Manjikian 2008)

Vzhledem k dostupnosti dat a s přihlédnutím k rozsahu této práce, se budeme věnovat šestnácti státům západní Afriky.⁵ Naše sada případů obsahuje státy s různou koloniální historií, přírodními podmínkami i demografickou strukturou, ale zároveň jsou zkoumané státy spojené regionem, což umožňuje dobrou porovnatelnost. V závislosti na dostupnosti budeme v analýze pracovat s daty od roku 2000 do roku 2013. S pomocí uvedených dat proměnných vytvořených na základě odborné literatury zabývající se budováním a vývojem států nejen v SSA se pak budeme snažit najít ty faktory, které nejvíce ovlivňují kvalitu fungování státního aparátu

---

³ Problém nahlížení oblastí mimo Západ jako zaostalých a nesprávnost jejich zkoumání optikou evropského vývoje zevrubně popisuje např. Edward Said ve svém dnes již klasickém díle *Orientalism* (1978).

⁴ Myslíme státy ve smyslu nejčastěji užívané tříprvkové definice státu. Tedy státy mající své obyvatelstvo, území a státní moc, která jim umožňuje držet monopol legitimního násilí na svém území a také vstupovat do vztahů s jinými státy.

⁵ V této práci pracujeme se vzorkem států, jež budeme označovat jako region západní Afriky. Jedná se o státy Benin, Burkina Faso, Kapverdy, Pobřeží slonoviny, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Senegal, Sierra Leone a Togo.

zemí našeho vzorku případů. Jinak řečeno jaké proměnné nebo kombinace proměnných vedou ke slabosti státu a naopak.

Práce bude více-případovou studií s využitím empiricko-analytického přístupu, metodou bude analýza primárních i sekundárních zdrojů s následnou interpretací. Abychom postihli předpokládanou multikauzální povahu vztahu mezi příčinnými proměnnými a vysvětlovanou proměnnou, využijeme analytický program IBM SPSS. Tento software nám umožňuje použití v současnosti nejužívanější statistické metody ve společenských vědách – lineární regrese. Výhodou lineární regrese je možnost zachycení síly vlivu jednotlivých proměnných a multikauzality celého vztahu, což metody jako korelační analýza nebo Millovy metody v takové míře neumožňují.

Stát je pro politologa ústředním tématem a existuje proto celá řada teorií o tom, jak stát vzniká a co následně ovlivňuje jeho vývoj. Někdo vidí jako hlavní determinantu prostředí a systém mezinárodních vztahů, ve kterém státy vznikají. Takovým autorem je například Immanuel Wallerstein, otec teorie světového systému, kterou se zabývá v celé řadě svých publikací, z nichž jmenujme jednu z nejnovějších – *World-system analysis: An Introduction* (2004). Charles Tilly naopak jako hlavní příčinu pro vznik a vývoj různých forem států chápe násilí. Tezi *válka dělá státy* objasňuje v článku *War Making and State Making as Organized Crime* (1985), později v publikaci *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990* (1990). S otázkou budování státu je implicitně spojen také koncept slabého státu.⁶

Obecně se autoři hledající příčiny slabosti států často zaměřují na hospodářskou výkonnost a formální instituce (tj. formální pravidla, organizace a struktury – např. volby, politické strany, systém soudů apod.) (Lowndes 2002: 92). Ačkoliv se budeme snažit tematicky postihnout co nejširší škálu proměnných, tak to je ve velké míře také přístup, který uijeme v této práci, byť si uvědomujeme, že má v prostředí SSA své limity. Na tyto limity upozorňují ve svých pracích zmiňovaní Jean-François Bayart,

---

⁶ Slabý stát, pro který jsou s většími či menšími významovými nuancemi užívána také označení *weak state*, *fragile state*, *failed state*, *collapsed state* ad., je např. tématem sborníku editovaném Šárkou Cabadovou Waisovou *Slabé státy: selhání, rozpad a obnova státnosti* (2007).

Patrick Chabal a Jean-Pascal Daloz.⁷ Jejich kritiku takového přístupu se budeme snažit v naší práci alespoň částečně zohlednit. Konkrétně tito autoři zdůrazňují nedoceněný význam neformálních struktur a institucí – patronátních sítí, vztahů zajištěných rozsáhlými *kinship* a kmenovými a náčelníckými zvyklostmi. Tyto neformální instituce zajišťují v SSA chod velké části ekonomiky, ale i sociálních, zdravotnických a dalších služeb, a do určité míry i politickou participaci. Kritika „klasických autorů“ budování státu se neomezuje pouze na námi zkoumanou subsaharskou Afriku. Na výše zmiňovaného Tillyho tak například reaguje ve své práci *Post-communism as an episode of state building: A reversed Tillyan perspective* (2005) Venelin I. Ganev. Ganev užívá principy Tillyho teorie k analýze vývoje států střední a východní Evropy v období po roce 1989. V podmínkách nově vznikajících a slabých států uvažují použitelnost Tillyho teze *war-making/state-making* například také Brian D. Taylor a Roxana Botea, a to v článku *Tilly Tally: War-Making and State-Making in the Contemporary Third World* (2008). Tito autoři dochází k závěru, že aby Tillyho argument *válka dělá státy* byl platný v kontextu zemí třetího světa, musí být splněny ideálně dvě podmínky. Stát musí být etnicky heterogenní (což je podle nich důležitější z podmínek) a válka musí být spojena s revoluční snahou, která ideologicky sjednocuje představitele státu.

Zdrojový aparát této práce se bude skládat zejména z faktografických článků a publikací o státech SSA a oblasti západní Afriky. Statistické údaje získáme především z dat poskytovaných Světovou bankou, OSN nebo OECD. Další část zdrojů pak tvoří teoretický základ k identifikaci předpokládaných příčinných proměnných – budeme čerpat mj. z textů autorů Charlese Tillyho, Jean-François Bayarta, Patricka Chabala, Paula Colliera, Anke Hoeffler, Jamese D. Fearona a Davida D. Laitina.

Pokud jde o členění práce, úkolem první kapitoly bude načrtnutí kontextuálního rámce pro výběr teorií a proměnných. Proto se nejprve stručně zaměříme na uvedení do současné (a v nezbytné míře i minulé) situace v západní Africe. Na tento kontext poté navážeme v druhé,

---

⁷ Význam neformálních struktur a institucí pro fungování SSA zdůrazňuje Jean-François Bayart v publikaci *The State in Africa: The Politics of the Belly* (1993) a Patrick Chabal s Jean-Pascal Dalozem ve společné práci *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. (1999).

teoretické kapitole, ve které budou také popsány jednotlivé proměnné a jejich operacionalizace. Proměnné budou charakteru socioekonomického i geografického, abychom postihli co nejširší kontext spojený s fungováním, růstem i problémy států západní Afriky. Ve třetí, analytické kapitole, uvedeme nejprve metodologický úvod k lineární regresi, následovat bude samotná analýza a posouzení vztahu zkoumaných proměnných. V rámci třetí kapitoly interpretujeme výsledky našeho modelu, diskuze síly vlivu jednotlivých proměnných a jejich vztah k nezávisle proměnné. V závěru bude zhodnocena relevance výstupu celé práce.

1 Charakteristika států v západní Africe

V této kapitole stručně přiblížíme historii a současnost regionu západní Afriky, což je označení, které užíváme pro státy Benin, Burkina Faso, Kapverdské ostrovy, Pobřeží slonoviny, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Senegal, Sierra Leone a Togo. Krátce popíšeme politický vývoj od doby kolonialismu, geografickou i demografickou charakteristiku. Načtneme některé problémy, které sebou uvedená charakteristika nese a na základě kterých budou v další kapitole popsány teorie relevantní pro tvorbu proměnných k samotné analýze. K tomuto účelu budou vybrány příklady z jednotlivých států západní Afriky, které mají sloužit jako ilustrace k přiblížení vývoje a situace v regionu obecně.

1.1 Vznik nezávislých států západní Afriky

V prvé řadě je nutno uvést, že stát není pro západní Afriku něco, co by jí přinesl až kolonialismus. Naopak v této oblasti fungovaly rozsáhlé a mocné státní útvary dlouho před příchodem „bílého muže“. Vzhledem k tomu, že to pro tuto práci není zásadní, uvedeme pro ilustraci pouze několik příkladů

Nejrozsáhlejšími a staletí trvajícím říši západní Afriky byly např. říše Ghana, Mali a Songhaj. Říše Ghana se rozkládala přibližně na území dnešního jižního Mali, jihovýchodní Mauretánie, východního Senegalu a severní Guineji.⁸ Říše existovala téměř tisíc let a prosperovala především díky transsaharskému obchodu se solí, zlatem a slonovinou. Krátkou, ale z hlediska koloniální historie významnou, existenci měla kupříkladu říše Mandinka, která vznikala mezi lety 1865 až 1875. Jejím strůjcem a představitelem byl Samori Touré, syn bohatého kupce z Dyuly (dnes jihovýchodní Guinea), který byl schopen obstarat moderní zbraně ze Sierra Leone a čile obchodovat nejen s okolními královstvími, ale také s britskými kolonizátory. Díky svým obchodním i vojenským dovednostem a sjednocujícímu účinku islámu dokázal za krátkou dobu ovládnout státy Dyuly, sjednotit je a vytvořit velkou prosperující říši. Říše Mandinka se ale

---

⁸ Hranice historické říše Ghana není totožná s hranicí současné Ghanské republiky.

stala překážkou francouzským koloniálním ambicím, proto byla Samoriho říše v roce 1881 i přes jeho snahy o diplomatické řešení Francouzi napadena. Zničena spíše hladomorem než bojem však byla až v roce 1898. (Shillington 2005: 230, 305 – 308).

Existenci historických říší v západní Africe ukončila doba kolonialismu, jejímž významným mezníkem je Berlínský kongres (1884 až 1885). Berlínský kongres totiž přijal mj. zásadu tzv. efektivní okupace, která spočívala v požadavku na efektivní kontrolu území, které si kolonizující stát v Africe nárokuje. Započal tzv. hon o Afriku, který pro západní Afriku znamenal ovládnutí Francouzi a Brity (a do jisté míry i Portugalci a Němci). Byly vytvořeny umělé hranice koloniálních oblastí, které nerespektovaly hranice jazykové, etnické ani kmenové.⁹ A vzhledem k tomu, že současné státy západní Afriky tyto hranice kopírují, staly se v období po zisku nezávislosti zdrojem konfliktů, ovšem proti očekávání jen výjimečně mezinárodních. Sám koloniální stát – ačkoliv existují i teorie sloužící k jeho obraně nebo vyzdvižení pozitiv, jež mohl přinášet – byl především nástrojem, jehož účelem byl zisk zdrojů z kolonizovaných území. Odkazem koloniálních států je proto především predátorský charakter, vyloučení z procesů rozhodování a násilí. (Liebenow 1986: 17–19)

Vzhledem ke koloniální historii a přerušení vývoje originálních státních útvarů západní Afriky je možné říci, že západní Afrika je regionem poměrně mladých států. Ty se postupně rodily z celků uměle vytvořených koloniální správou Británie, Francie a Portugalska, a pokud se podíváme dále do historie, tak vliv na jejich podobu měly také Nizozemí a Německo.

Zkušenost s druhou světovou válkou, v níž bojovalo velké množství Afričanů, byla jedním z důležitých dekolonizačních impulzů. Charta právě vzniklé OSN požadovala právo na sebeurčení pro všechny národy. Diskuze o dekolonizaci probíhala v koloniálních mocnostech, bohatých státech bez kolonií, které cítily možnost expanze na nová území, ale i v černé Africe, která začala požadovat větší autonomii, politická a kulturní práva. V čele dekolonizačního tlaku stály britské kolonie, ve kterých brzy vznikaly politické strany nacionalistického charakteru. Významnou událostí byl

---

⁹ Díky uměle vytvořeným hranicím jsou doposud některá etnika rozdělena mezi několik států. Např. etnikum Ewe obývá Pobřeží slonoviny, Ghanu a Togo.

panafrikanistický kongres, na kterém v roce 1945 africké politické osobnosti artikulovaly dekolonizační požadavky. Jednotlivé koloniální mocnosti volily různé cesty dekolonizace. Významným rokem pro celou SSA byl rok 1960. Třebaže to nebyly zdaleka všechny, tak v tomto tzv. roce Afriky se z celkem 17 afrických kolonií (zejména francouzských) staly nezávislé státy. Nutno ovšem říci, že tato nezávislost byla mnohdy omezená, především drtivá většina francouzských kolonií zůstala v asociačním celku s Francií, ale i bývalé kolonie jiných mateřských zemí byly sice formálně nezávislé, nikoliv ovšem samostatné a do jejich vnitřních záležitostí bylo z pozice metropolí nadále zasahováno, zvláště pak v ekonomické rovině. Opustit své africké kolonie se nejvíce zdráhalo Portugalsko, a národněosvobozenecký boj v lusofonních koloniích proto často probíhal násilnou cestou. Krom omezených bojů v Guinei-Bissau se portugalským koloniím v západní Africe (Kapverdské ostrovy, Svatý Tomáš a Princův ostrov) násilná dekolonizace vyhnula mj. díky načasování v době, kdy v Portugalsku probíhala tzv. karafiátová revoluce (květen 1974).

Zrod nezávislých států v západní Africe byl v porovnání se zbytkem Afriky poměrně bezbolestný (Adebayo 2001: 3). Jak se ale ukázalo, zanedbání přípravy na nezávislost ze strany koloniálních mocností umožnilo vyplynout na povrch velkému množství konfliktů, které brzy vystřídaly pozitivní nálady v nově vzniklých afrických státech. Místo postupné stabilizace, růstu bezpečnosti a kvalitnějšího zajišťování funkcí států v regionu se nové státní celky potýkaly a stále potýkají s žalostnými životními podmínkami, nestabilitou, nespravedlivými volbami, násilím, vojenskými převraty, nestátními ozbrojenými aktéry, obecně s neschopností státu zajistit své základní funkce.

Typickým příkladem výše uvedeného nám může být první stát subsaharské Afriky, který získal nezávislost již v roce 1957 – Ghana. V zemi panafrikanistického vizionáře Kwameho Nkrumaha vládla po zisku nezávislosti euforická nálada a většina společnosti věřila v urychlený pokrok a nastolení blahobytu. I přes počáteční úspěchy se však Nkrumahova vláda záhy stala důkazem pravidla, že *moc korumpuje, a absolutní moc korumpuje absolutně*. Nkrumah již v roce 1957 zakázal většinu tehdy existujících politických stran a o tři roky později oficiálně vyhlásil

jednostranický režim, v jehož rámci byla opozice postavena zcela mimo zákon (Prouza 2010: 49 – 51). Jeho vláda byla nakonec ukončena o šest let později prvním vojenským pučem v Ghaně, který za krátko následovaly další, a tak v Ghaně působilo nakonec celkem pět vojenských vlád, které svým trváním převyšovaly dobu vlád civilních. Třebaže jsou vojenské vlády nahlíženy jako jeden z průvodních jevů i příčina nestability a slabosti státu (Adebayo 2001: 1), dnes je Ghana považována za oázu demokracie a stability v regionu. Svou výjimečnost potvrdila na přelomu roků 2012 a 2013, kdy dvě nejsilnější politické strany řešily soudní cestou svůj spor o výsledek voleb. Celý několikaměsíční proces i vyhlášení výsledků se obešly bez násilí. Takový vývoj a důvěra v instituce soudu a volební komise je o to pozitivnější záležitostí, vezmeme-li v potaz dění v okolních státech. Západní soused Ghany, Pobřeží slonoviny, se ve stejné době ještě vzpamatoval z krize, kterou přinesly prezidentské volby v roce 2010. Dosavadní prezident Laurent Gbagbo byl prohlášen vítězem voleb, opoziční síly v čele s Alassanem Ouattaraou však proti tomuto výsledku vyhlásily protest. Následovalo nejprve sporadické, později již otevřené násilí přívrženců obou kandidátů. (Sendín 2013: 190)

Jak jsme ukázali na příkladu Ghany, vojenské převraty a roky vojenských vlád ve státech západní Afriky jsou spojeny s trendem, který začal ihned po zisku nezávislosti. Vlády se tehdy chopily silné osobnosti národněosvobozeneckých hnutí a nastolily vládu jedné strany. Tyto často personifikované jednostranické systémy však nebyly schopny plnit své závazky vůči obyvatelům, nereflektovaly multietnický charakter států a hlavně neumožňovaly v případě nespokojenosti změnu pomocí řádných voleb. Na scénu v tomto okamžiku přichází armáda, která je jediná schopná odstranit takovou vládu. Samuel Huntington nabízí pro takovou situaci vysvětlení. Dochází podle něj ke krizi vycházející ze situace, kdy příliš slabé instituce státu nejsou schopny vyhovět požadavkům, jež na ně klade mobilizovaná společnost. Frustrované masy pak zvyšují nestabilitu režimu a mohou vést až k jeho pádu. Jedinými státy západní Afriky, které nemají zkušenost s vojenskou vládou, se nakonec staly pouze Kapverdy a Senegal. Do roku 1999 k těmto státům patřilo také Pobřeží slonoviny (Adebayo 2001: 1). (Huntington 1968: 55)

V 90. letech 20. století se v tzv. třetí vlně demokracie začal vývoj režimů v západní Africe ubírat novým směrem. Jednostranné systémy a vojenské vlády se postupně transformovaly a v západní Africe se rozšiřovaly vícestranné systémy a soutěživost. (Chabal 1998: 290) To můžeme opět dobře ilustrovat na příkladu Ghany, na jejíž pozitivní vývoj jsme již upozornili výše. V roce 1981 má svůj počátek III. vojenská vláda J. J. Rawlingse, vůdce dalšího z řady převratů v ghanské historii. Rawlings stanul v čele Prozatímní rady národní obrany (Provisional National Defence Council – PNDC) a ačkoliv měl velké plány s hospodářským vzestupem země, vláda PNDC naopak zaznamenala největší ekonomický propad, jaký Ghana zažila. PNDC pak musela zapomenout na svůj levicový program, uznat potřebu pomoci od Mezinárodního měnového fondu (IMF) a Světové banky (WB) a přijmout Program strukturálního přizpůsobení (Structural Adjustment Program – SAP) (Prouza 2010: 63). Tato pomoc byla podmíněna demokratizací, což pro Ghanu znamenalo mj. obnovit soutěživé vícestranné volby. PNDC se nakonec pragmaticky sama ujala procesu demokratizace a v roce 1992 vyhlásila IV. republiku. Demokratizace Ghany tak nezačala pro demokracii samotnou, ale jako kalkul J. J. Rawlingse, který se musel přizpůsobit tlaku mezinárodních organizací a společnosti a udržet se přitom u moci (Boafo-Arthur 2008: 18).

Pro udržení ghanské cesty demokratizace byl rozhodujícím okamžikem rok 2000, kdy se J. J. Rawlings rozhodl potřetí nekandidovat na post prezidenta, jak mu to nařizovala ústava (Boafo-Arthur 2008: 29). Prezidentem se stal zástupce opozice (J. A. Kuofor z New Patriotic Party – NPP), která ovládla i parlament. Soutěživost voleb v následujících letech posilovala mj. také díky vytvoření Volební komise (Electoral Commission of Ghana – EC), uznávaného dohlázeatele voleb v Ghaně. (Prouza 2010: 76–83)

Podobně jako Ghana se cestou demokratizace vydaly i dalších státy západní Afriky. K úspěšné Ghaně bývá přidáván zejména příklad Beninu, Kapverdu a Senegalu, směrem k demokracii postupuje např. také Gambie (Klíma 2012: 424).

Podle Patricka Chabala ale změny v 90. letech nemusí být nutně změnami demokratizačními v tom smyslu, že by vedly ke vzniku

demokratického státu „západního typu“. Uvádí, že se jedná spíše o tranzici k formě státu, který bude mít formu specifickou pro SSA. Mezi hlavní důvody této tranzice podle Chabala patří neudržitelná úroveň represí, a to z hlediska politického i ekonomického, a proměny mezinárodního systému. Obecně hovoří o tom, že neopatrimonialní systém, což je termín, jakým je nejčastěji označována kombinace klientelismu, korupce a predátorství ve službách vybraných jedinců, se začal hroutit.¹⁰ (Chabal 1998: 292)

V západní Africe jsou také státy, které vlně demokratizace (nebo podle Chabala spíše jen tranzice) odolaly. Na protipólu demokracie a stability se nachází země jako Guinea-Bissau, zmítaná boji mezi chamtivými a ambiciózními elitami civilními i armádními. Příkladem je také Guinea, která se ocitla v chaosu a nelítostném boji o moc po tom, co v roce 2008 zemřel prezident země Lansana Conté vládnoucí od roku 1984. I když byl v Guineji v roce 2010 relativně demokraticky zvolen prezident Alpha Condé, politický systém, v jehož čele stojí, má k demokracii daleko a země se navíc kvůli letům chaosu a násilí stala závislou na humanitární pomoci. Velkou zásluhu na zoufalém stavu země mají zahraniční společnosti, které k dosažení svých zájmů korumpují guinejské elity a ovlivňují politiku i ekonomiku země. (Klíma 2012: 504)

Neutěšená situace panuje také v Sierra Leone. Zatímco v některých zemích se konaly vícestranické volby v 90. letech (v rámci výše uvedené tzv. třetí vlny demokratizace), Sierra Leone byla zmítána občanskou válkou, která skončila až v roce 2002. Od té doby se situace v zemi stabilizuje, konají se pravidelné volby, jejich férovost a transparentnost se dle mezinárodních pozorovatelů zvyšuje. Válkou zničenou zemi však decimuje korupce, drogová mafie a přetrvává obava z násilí. Překvapivě rychle se uklidnila situace v Libérii. Rezignací Charlese Taylora a podpisem mírové smlouvy skončila v roce 2003 liberijská druhá občanská válka. Po dvou letech přechodné vlády a pacifikace území státu jednotkami operací OSN a ECOWAS byla do čela státu zvolena Ellen Johnson-Sirleafová, za jejíž

---

¹⁰ Koncept neopatrimonialismu bude více vysvětlen v kapitole 2. Více se jím zabývají např. Patrick Chabal v článku *A Few Considerations of Democracy in Africa* (1998) nebo Michael Bratton a Nicolas Van de Walle v článku *Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa* (1994).

vlády v zemi probíhají poklidné a mezinárodními pozorovateli dobře hodnocené volby.¹¹ (Klíma 2012: 505 – 507)

Politický vývoj států západní Afriky byl formován dědictvím predátorské koloniální správy, marginalizací a politickým i ekonomickým vyloučením různých skupin obyvatelstva, neudržitelností neopatrimoniálního systému i proměnami mezinárodního prostředí. Třetí vlna demokratizace v 90. letech 20. století sice přinesla vícestranické volby a stabilizaci, nedotkla se ale všech zemí regionu nebo znamenala pouze posun co do pravidelného konání voleb s účastí více politických stran, které však *per se* nejsou zárukou demokratického vývoje.

1.2 Konflikty v západní Africe

Konflikty jsou se stabilitou státu silně spojeny, jelikož bývají jak příčinou nestability státu, tak i jejím následkem. Krom výše popsanych pučů, jakožto časté specifické formy konfliktu, má západní Afrika bohaté zkušenosti také s mezistátními, ale především vnitrostátními konflikty, a to včetně ničivých a vleklých občanských válek. Vzhledem k tématu práce nebudeme na tomto místě rozebírat různé konflikty, k nimž ve zkoumaném regionu došlo. Pro uvedení do problematiky se omezíme na stručný popis jen několika z nich, které považujeme pro západní Afriku za zásadní a příznačné.

Nigérie, nejlidnatější stát Afriky, vyhlásila nezávislost 1. 10. 1960. I přes to, že Británie zvolila cestu postupné dekolonizace, nezajistilo to federativní republice Nigérii stabilnější vývoj než jiným státům regionu. Zatím co probíhala afrikanizace školství, kultury a stoupala gramotnost, o větší míru autonomie se postupně hlásilo více etnických skupin, z nichž jednotu federace ohrožovaly spory zejména mezi třemi z nich. Muslimští Hausové (21%) obývají především sever země, křesťanští Igbové (18 %) jihovýchod a Yorubové (21 %), kteří jsou přibližně z poloviny křesťané a poloviny muslimové pak jihozápad s metropolí Lagos. (Aghedo, Osumah 2012: 861)

---

¹¹ Ellen Johnson-Sirleafová dostala za svůj úspěch a příspěví ke stabilizaci Libérie v roce 2011 Nobelovu cenu míru. (Klíma 2012: 506)

Regionální členění státu však nevyhovovalo a rýsovaly se závažné vnitropolitické rozpory. Ty vyústily v roce 1966 v první z řady armádních pučů, při kterém bylo zastřeleno hned několik vysokých nigerijských státníků, včetně předsedy federální vlády Abubakara Tafawa Balewy. Tímto brutálním pučem se k moci dostal generál Johnson Aguiyi-Ironsi z etnika Igbo, který vyhlásil unitární stát a do nejvyšších státních funkcí dosadil své soukmenovce – tedy Igby. To znepokojovalo především muslimské Hausy na severu země a Ironsiho puč i proto zemi přinesl jen další růst etnického a regionálního napětí, nespokojenosti a násilí. Zejména na severu země pak začalo hromadné pronásledování a vraždění Igbů (Nugent 2004: 93–95). Generál Ironsi byl po několika měsících vlády svržen Yakubu Gowonem z etnika Hausa, ale ani tímto nedošlo k uklidnění situace – spíše naopak. V reakci na perzekuce etnika Igbo vyhlásil plukovník Odumegwu Ojukwu 30. 5. 1967 nezávislou Republiku Biafra na území Igby obývaného východu Nigérie. Ačkoliv byl sám Ojukwu dosazen Gowonem, jeho požadavky na větší autonomii pro území Igbů nebyly pro generála Gowona přípustné, jelikož Nigérie si nemohla dovolit přijít o kontrolu nad touto svou na ropu nejbohatší oblastí. Odmítnutím nezávislosti Biafry ze strany federální vlády vypukla v roce 1967 tzv. Biaferská válka (1967–1970), která si do svého konce a opětovného sjednocení Nigérie vyžádala na milion obětí. (Klíma 2012: 362)

Z příkladu Nigérie lze odvodit několik rysů, které lze při jisté míře zobecnění považovat za typické pro západoafrické konflikty. Tím základním je neschopnost vládnoucích elit domluvit se na nenásilném řešení sporů. Představitelé politických skupin (definovaných etnicky, regionálně a/nebo nábožensky) zkrátka vnímají politiku jako hru s nulovým součtem, kdy zisk jednoho se rovná absolutní ztrátě druhého. V souvislosti s tím rovněž dochází k etnizaci politiky, resp. sporných otázek. Například fakt, že Ironsiho převrat provedly dvě stovky převážně igbovských důstojníků, neznamená, že se jednalo pouze o převrat zosnovaný etnikem Igbo – mnohem větší úlohu v tom sehrávala skutečnost, že Igbové zastávali pozice nižších důstojníků, kteří neměli přístup k výnosným postům v armádě a k dalším ilegálním ziskům, které plynuly z napojení nejvyšších představitelů armády na politické elity. Nešlo tedy o etnickou motivaci, ale o motivaci

ekonomickou či politicko-ekonomickou (Nugent 2004: 93). Ta patrně sehrála klíčovou roli i v rozhodnutí Ojukwa vyhlásit samostatnou republiku Biafra, jejíž bohaté zásoby ropy chtěl tento politik ovládnout. Třetím typickým rysem, opět propojeným s předchozími, je značně heterogenní až polarizovaná struktura Nigérie, která se skládá z historicky, kulturně, nábožensky, etnicky a ekonomicky rozdílných celků. Tato rozdílnost umožňuje nejen výše zmíněnou etnizaci politiky a rozporů, ale také ztěžuje schopnost či ochotu centrálních politiků a institucí prosazovat zájmy celku a vyvažovat ekonomické rozdíly mezi jednotlivými oblastmi, což je problém, s nímž se Nigérie (a nejen ta) potýká do současnosti. Posledním znakem je pak výskyt nerostných surovin, které by sice měly poskytovat centrálním vládám výhodu v oblasti výdajů na armádu, současně však zvyšují korupci, hrabivost elit a jejich snahu tyto zdroje ovládnout a využít pro svůj prospěch.

Ačkoliv je občanská válka v Nigérii minulostí, neznamená to, že by ve výše uvedených problematických oblastech došlo k výraznějším změnám. Hlavní starostí současného nigerijského prezidenta Goodlucka Jonathana není již tolik zabránění rozkladu země, jakožto přítomnost politicky a nábožensky motivovaného terorismu. Nejviditelnější agresivní nábožensky motivovanou skupinou se v posledních pěti letech stalo hnutí Boko Haram, mezi jehož první velké útoky patří bombardování budovy OSN v Abuji (26. 8. 2011).

Nutno říci, že původně Boko Haram nebylo skupinou užívající násilí. Šlo o organizaci snažící se o zajištění lepších a stabilnějších životních podmínek na zanedbaném severu země. Nenásilná povaha této organizace se změnila v roce 2009 díky střetům s policií. Vláda, kterou Boko Haram vidí jako zkorumpovanou a ovládanou křesťany, zasáhla v roce 2009 silou kvůli neuznávání národních zákonů a proti náborovým aktivitám organizace. V tom samém roce byl zatčen a veřejně popraven zakladatel Boko Haram spolu s několika dalšími členy (Aghedo, Osumah 2012: 862). Ačkoliv prezident prohlásil, že bezpečnost zajistí, útoky Boko Haram nabírají na intenzitě. Tato organizace těží ze slabosti nigerijského státu a zejména armády, kdy špatné vládnutí nigerijského státu vehnalo

nespokojené obyvatelé severu země do tábora podporovatelů Boko Haram a špatně vyzbrojená a vycvičená armáda není schopna tuto hrozbu potlačit.

Stejně jako v případě Biafry tak dochází k propojení ekonomického znevýhodnění určité skupiny obyvatelstva s jeho identitou (tentokrát náboženskou), k nevhodné (tj. pouze násilné) reakci federální vlády, což v důsledku vede k početným obětem téměř výlučně na civilním obyvatelstvu.

Variace na popsany nigerijský scénář provázejí vývoj i ostatních států v regionu, kde docházelo – či stále dochází – k více či méně intenzivním vnitrostátním konfliktům. Mezi ty nejničivější a nejbolestnější patří občanské války, konkrétně v Libérii (1989–1997 a 1999–2003) a Sierra Leone (1991–2002). V obou těchto případech, stejně jako v Nigérii, jsou kořeny konfliktu v selhání vlády státu souběžně s ekonomickým, politickým, etnickým a generačním vyloučením (Aning 2005: 4). Ačkoliv se tyto občanské války v mnohém podobají té nigerijské (polarizace společnosti, etnizace rozporů, výskyt nerostných surovin), najdeme zde i jeden specifický rys, a to mimořádnou roli tzv. *válečných baronů* (*warlords*). Nejčastěji jsou tyto nestátní ozbrojení aktéři charakterizováni jako charismatické osobnosti, často s válečnou minulostí, schopní pomocí vojenské síly efektivně kontrolovat určité území. Navíc mohou mít *warlords* pro obyvatelé jejich území jistou míru legitimacy. (Williams 2008: 9)

Krom působení *warlords* spojuje tyto konflikty také načasování, které ne náhodou spadá do období těsně před a po konci studené války. To implikuje společný argument příčiny konfliktu v ukončení podpory klientským režimům na konci studené války a následnou neschopnost státu ustát konkurenci ze strany *warlords*, kteří těží z prostředí tzv. stínového státu. Elity států jsou ochotné omezovat či úplně likvidovat formální instituce, které by měly zajišťovat jejich moc, proto, aby před nimi ochránili vztahy a vazby svých klientských sítí. Jako stínový stát označujeme neformální síť obchodu a moci vládce vybudovanou pro jeho účely, která konkuruje, oslabuje nebo úplně likviduje oficiální státní struktury a instituce. Více o konceptu stínového státu viz Reno (1995).

1.3 Geografická charakteristika

Geografické podmínky jsou důležitou determinantou hustoty osídlení a potenciálu zemědělské i průmyslové výroby. Obecně lze říci, že v západní Africe, tak jak jsme si ji vymezili výše, je hustě obydlený zejména pobřežní pás. Při pobřeží se nacházejí největší města, střediska obchodu i průmyslové aglomerace. Lesnaté oblasti lemující pobřežní území, jsou spolu s ním tou úrodnější částí západní Afriky. Úhrn srážek umožňuje jejich obyvatelům pěstovat důležité exportní plodiny (např. kakao či bavlnu), ale také plodiny pro vlastní obživu (např. yam, kasavu, rýži aj.). Severní část západní Afriky pokrývají savany a polosuché pásmo Sahelu, což je název užívaný pro desertifikací ohrožený pás oddělující poušť Saharu od jižněji položených savan. Do této oblasti spadá větší část území Mauretánie, Mali a Nigeru, přičemž hranice těchto států prochází i samotnou Saharou.

Velký podíl pouštních oblastí na rozloze těchto států neredukuje pouze jejich možnosti pěstovat plodiny pro domácí spotřebu či export, ale také schopnost chránit své hranice. Takto obtížně střežitelné hranice umožňují snadné přelévání konfliktů mezi státy západní Afriky a poskytují útočiště rebelům, teroristickým organizacím a jiným nestátním ozbrojeným aktérům. Toho využívá např. teroristická organizace AQIM (Al-Kajdá v islámském Maghrebu), operující v Mali, Mauretánii a Nigeru. Neschopnost Mali kontrolovat své hranice v pouštní oblasti značně usnadnila aktivity skupiny rebelů MNLA a teroristické organizace Ansar Dine v roce 2012. Lehké prostupnosti hranic využívají podobné skupiny i v jiných oblastech. Organizace Boko Haram rozšířila svou oblast působení i za hranice Nigérie, což ji umožnilo být aktivní i v okolních státech, ale zejména spolupracovat s dalšími teroristickými organizacemi jako je AQIM a Al-Shabaab (Tase 2011: 29). V současné době je stále nebezpečnějším dopadem neschopnosti států kontrolovat své hranice i šíření nadnárodního organizovaného zločinu (zejména pašování drog, obchod s lidmi, ilegální obchod se zbraněmi aj.), které je navíc často napojeno na výše uvedené teroristické organizace (Mazzitelli 2007: 1077).

Hranice států západní Afriky, které kopírují hranice uměle vytvořené koloniálními mocnostmi, jsou problematické i z toho důvodu, že

nerespektují rozmístění etno-jazykových skupin. Do jednoho rozsáhlého státního celku tak byla uzavřena mnohamiliónová etnika Nigérie (Hausa, Yoruba, Igbo, ad.) a jiná, jako např. etniku Ewe nebo Mandingové, byla naopak rozdělena do více států. Problematičnost takového nastavení hranic navíc nebyla dostatečně reflektována při institucionálním nastavení vznikajících západoafrických států. Proto ačkoliv konflikty vedené přímo kvůli hranicím jsou v západní Africe výjimečné, tak mají silný nepřímý vliv na stabilitu v regionu. (Alemazung 2010: 79)

Zdrojem nestability v západní Africe jsou z geografického hlediska také obecné rozdíly v přírodních podmínkách. Jak bylo řečeno výše, jižní pás regionu je hustěji obydlen, leží v něm většina velkých center obchodu, průmyslu i politiky, navíc v kombinaci s lepšími podmínkami k zemědělství a přístupem k moři. Severní části států západní Afriky proto za zbytkem země často zaostávají a jsou závislé na příjmech rozvinutější části. Pro ilustraci nám může opět posloužit příklad Nigérie. Kořeny teroristické organizace Boko Haram, stejně jako většina jejich aktivit, se nachází v severonigerijském státu Borno, kde původně působila jako nenásilné hnutí na podporu vzdělání a zvýšení životní úrovně v oblasti. Sever Nigérie je ze strany státní správy dlouhodobě zanedbáván, socioekonomická situace je v porovnání se zbytkem země o mnoho horší. Pod hranicí chudoby tam žije 72 % obyvatel, v porovnání s 27 % na jihu a 35 % v deltě Nigeru. Socioekonomická nerovnost a z ní plynoucí frustrace jsou hlavní příčinou úspěchů Boko Haram a obecně jednou z příčin nestability země. (Aghedo, Osumah 2012: 861)

1.4 Demografická charakteristika

V této podkapitole se budeme zabývat obyvatelstvem západní Afriky, základními demografickými trendy, náboženským a etnickým složením.¹² Západní Afrika je z hlediska etno-jazykového jednou z nejvíce

---

¹² Etnikum je skupina s určitou etnicitou, přičemž etnicitou rozumíme členství ve skupině se společnými znaky, jako je jazyk, zvyky a sdílené historické mýty. (Faeron, Laitin 2000: 848)

heterogenních oblastí světa.¹³ Nepřítomnost jazyka společného pro větší územní celky lze přitom vnímat jako jednu z příčin konfliktů, překážku obchodu, rozvoje a nestability obecně. Může totiž sloužit jako prostředek k rozdělení společnosti. (Ndhlovu 2008: 138) Na druhou stranu lze tento argument zpochybnit, protože vztah mezi jazykovou heterogenitou a nestabilitou společně s neschopností rozvoje není přímý, ale závisí na tom, jak je tato heterogenita užívána. Nejde tak primárně o etnickou či náboženskou různorodost, ale spíše o polarizaci společnosti, která na jejím základě může (ale nemusí) vzniknout.

Konflikty mohou probíhat i mezi podskupinami jedné etno-jazykové skupiny. Uvedeme např. konflikt v království Dagbon na severu Ghany, kde mezi Dagomby probíhá v latentní podobě s občasnou eskalací (naposledy v roce 2002) konflikt již 200 let (Tonah 2012). Na druhou stranu mohou být negativní důsledky etno-jazykové štěpící linie oslabeny existencí jednotících jazyků – např. hauština, kterou mluví coby svým prvním jazykem přes 24 miliónů a coby druhým jazykem přes 15 miliónů obyvatel v Beninu, Burkině Faso, Ghaně, Nigeru a Togu (Ethnologue 2014). Studium jazykových a etnických skupin je navíc značně problematické, protože se jejich hranice nutně nepřekrývají. Většina Afričanů totiž ovládá i více než tři jazyky, čímž řeší komunikační problémy plynoucí z jazykové heterogenity společnosti. „Rodina hovoří svým lokálním jazykem, mezi Afričany užívá obecně známého spojovacího jazyka, v úředním styku pak musí respektovat oficiální jazyk.“ (Klíma 2012: 34). Nelze ani zobecnit, že s rostoucím počtem obyvatel – či rozlohou státu – by úměrně rostla etno-jazyková heterogenita – např. více než 12 milionů obyvatel Mali mluví 31 jazyky, zatímco Togo, rozlohou i počtem obyvatel malý stát, má jazyků dvakrát více než nesrovnatelně větší Niger. (Nettle 1996: 404) Etno-jazykové složení obyvatelstva jednotlivých států je zkrátka produktem jejich specifického historického a socioekonomického vývoje. Pokud se i tak chceme pokusit jej načrtnout, omezíme se jen na několik základních charakteristik západní Afriky jako celku.

---

¹³ Označení etno-jazyková skupina jsme přejali od autora Daniela Nettle, který ho užívá k vyjádření spojení mezi etniky a jejich jazykem. Vychází z toho, že hlavním odlišujícím znakem je jazyk, respektive právě jazyk mají etno-jazykové skupiny stejny. (Nettle 1996)

Počtem rodilých mluvčích je nejrozšířenější etno-jazykovou skupinou v západní Africe populace Hausa rozšířená zejména v Nigeru a severní Nigérii. Více než osm milionů rodilých mluvčích má skupina Akan, jejíž jazyk je nejvíce užívaný na území od jezera Volta v Ghaně až po řeku Bandama v Pobřeží slonoviny. Díky rozmachu říše Mali se její jazyk Mandingo užívá na území dnešních států Mali, Senegalu, Guinea-Bissau, Gambie, Guineji, Pobřeží Slonoviny, Sierra Leone, Libérie a Burkiny Faso a čítá více než 12 milionů rodilých mluvčích. Zmíníme ještě etno-jazykovou skupinu Fulah, která tvoří svými 40 % většinové etnikum v Guineji, rozšířená je ale od Senegalu a západu Mali až po Nigérii a Kamerun. (OECD 2009: 58–60)

Z hlediska náboženského je region západní Afriky možné nejjednodušeji rozdělit podle tří hlavních směrů – islám, křesťanství a tzv. původní náboženství.¹⁴ Jakým způsobem se tato náboženství do západní Afriky dostala a jak se rozšířila, není pro naši práci důležité, zajímá nás spíše konfliktní potenciál dvou dominantních náboženství v regionu – islámu a křesťanství. Podle slavné teze Samuela Huntingtona právě v náboženství, jakožto hlavním civilizačním rysu, mají mít v blízké budoucnosti původ ty nejtragičtější konflikty. (Huntington 1993)

V případě západní Afriky jsou jako náboženského původu označovány mj. konflikty v Mali, Nigérii nebo Pobřeží slonoviny. Aktivity Boko Haram namířené vedle státních institucí a křesťanských cílů také proti muslimům i útoky organizace AQIM a Ansar Dine, která zničila např. súfistickou hrobku Sidi Mahmouda v Timbaktu, ukazují, že pouhé označení konfliktů za střet křesťanství a islámu, je problematické. Organizace Boko Haram, AQIM i Ansar Dine patří totiž mezi tzv. saláfistická, tedy islámská hnutí.¹⁵ (Elkaim 2012: 1, Miles 2012: 36) V současnosti jsou tak největší konflikty v západní Africe převážně konflikty mezi muslimy, nikoliv mezi muslimy a křesťany. Pronikání saláfistického islámu navíc nelze vysvětlit optikou náboženství jako takového, ale spíše neřešenou špatnou

---

¹⁴ Jako původní označujeme náboženství jako je animismus, fetišismus či totemismus. Jejich ceremonie měly za úkol zajistit úrodu, zdraví i společenskou harmonii (Klíma 2012: 37). Tato tradiční náboženství nejsou v západní Africe obvykle spojována s konflikty nebo nestabilitou, nebudeme se jimi proto více zabývat.

¹⁵ Saláfismus je směr prosazující doslovný a fundamentalistický výklad islámu a jeho přísné dodržování. Inklinuje k násilnému potlačování odlišného přístupu k muslimské víře. (Miles 2012: 29)

socioekonomickou situací, kterou saláfisté nabízejí odstranit skrze zničení nefungující světského státu. Podle Williama Milese je proto rozšiřování saláfismu důsledkem globalizace a westernizace, díky které čelí africká tolerantní a kulturně flexibilní forma islámu příchodu více ortodoxního a fundamentalistického přístupu. (Miles 2003: 68)

Vedle etnického a náboženského dělení je velmi diskutovanou otázkou také rychlý nárůst africké populace. Průměrný přírůstek obyvatelstva se v regionu sice snižuje, v současnosti činí dle statistik OECD 2,6 %, přesto je toto tempo jedním z nejvyšších na světě (OECD 2009).¹⁶

Pro představu, pokud dnes žije v západní Africe zhruba 330 milionů lidí, pak v roce 2045 by se měl jejich počet téměř zdvojnásobit a činit necelých 590 milionů (Population Reference Bureau 2013). Růst populace má přitom jak pozitivní, tak i negativní dopady. Mezi ty pozitivní patří zejména „zdravá“ struktura věkové pyramidy, kdy ve společnosti drtivě převažuje mladá práceschopná populace. Stejně tak je rostoucí zalidnění výhodné pro rozvoj ekonomiky, jelikož roste velikost trhu (koupěschopných) za konstantní vzdálenosti. Na druhou stranu však rostoucí populace vyžaduje více potravin a sociálních služeb (vzdělání, zdravotnictví, městská infrastruktura), které nejsou západoafrické státy schopny zajistit ani pro současný počet obyvatel.

Tabulka 1 Populace západní Afriky 2010–2050*

Země	2010	2050
Benin	9 212	21 982
Burkina Faso	16 287	40 830
Gambie	1 751	3 763
Ghana	24 333	45 213
Guinea	10 324	23 975
Guinea-Bissau	1 647	3 555
Kapverdy	513	703

¹⁶ To však neplatí ve všech zemích západní Afriky – zejména Burkina Faso, Guinea, Mali, Niger a Libérie vykazují stále ještě růst fertility.

Libérie	4 102	8 841
Mali	13 323	28 260
Mauritánie	3 366	6 061
Niger	15 891	58 216
Nigérie	158 259	289 083
Pobřeží slonoviny	21 571	43 373
Senegal	12 861	26 102
Sierra Leone	5 836	12 446
Togo	6 780	13 196
Celkem	306 054	625 597

* v tisících obyvatel

Zdroj: Autorka dle UNDESA 2013

Jak je z tabulky patrné, populačně nejpočetnějšími jsou v sestupném pořadí Nigérie, Ghana a Pobřeží Slonoviny. Nejméně početnými státy jsou Gambie, Guinea-Bissau a Kapverdy. O obrovských rozdílech mezi jednotlivými státy hovoří mj. i skutečnost, že podle dat k roku 2010 tvoří obyvatelstvo Nigérie (158 mil.) polovinu obyvatel celého regionu (306 mil.).

S nárůstem populace je spojena i urbanizace, která je v případě západoafrických států zpravidla živelná a nikým neregulovaná, čímž dochází k obrovským dopravním problémům či ke vzniku slumů, jež jsou pro stabilitu a rozvoj měst velkým rizikem. Zvláště pak uvědomíme-li si, že tempo urbanizace je v západní Africe druhé nejvyšší z celé Afriky, byť se v jednotlivých státech velmi liší. (OECD 2009: 32–34)

1.5 Ekonomická charakteristika

V této podkapitole se pokusíme stručně načrtnout obecnou ekonomickou charakteristiku států západní Afriky, a proto se zaměříme jen na některé její determinanty, které považujeme za nejdůležitější. Současná ekonomická situace v západní Africe i její postavení v mezinárodním obchodu z hlediska historie do značné míry vychází z tzv. trojúhelníkového

obchodu mezi Evropou, Afrikou a Latinskou Amerikou a následně zaváděné „predátorské“ koloniální správy spojené s drancováním přírodního bohatství. V době po dekolonizaci ji ovlivnily zejména četné konflikty a vynucené přijímání tzv. Programů strukturálního přizpůsobení (Structural Adjustment Programs – SAP) od Světové banky, které však na jejím charakteru příliš nezměnily. Ekonomika západoafrických států je stále převážně zaměřena na export (levných) nerostných surovin (ropa, diamanty, zlato, uran a jiné kovy) a dovoz hotových výrobků z Evropy, USA či Asie.

Užijeme-li nejběžnější ukazatele stavu ekonomiky, růst HDP, v roce 2013 dosáhl v západní Africe na 6,3 %. Oproti roku 2012 je to zpomalení o 0,3 %.¹⁷ Na úrovni států má v témže roce nejvyšší hospodářský růst Sierra Leone (14,6 %), nejnižší naopak Kapverdy (0,5 %). Jako zdroj růstu jsou označovány zvyšující se příjmy z produkce plynu, ropy, dalších nerostných surovin a zlepšení zemědělské produkce. (Africa Research Bulletin 2014: 20225)

Užívání ukazatelů jako je růst HDP, je ale v případě západní Afriky zavádějící. Jejich hospodářský růst dosahuje závratných čísel díky velmi nízké počáteční hodnotě. Navíc podíl západní Afriky na světovém obchodu je menší než 1 % (OECD 2006: 15) a celkem jedenáct z šestnácti zemí regionu patří mezi tzv. nejméně rozvinuté země (Least Developed Countries – LDCs).¹⁸ Mj. mezi ně patří právě Sierra Leone, která, jak jsme uvedli, má v roce 2013 nejvyšší hospodářský růst v regionu. Naopak Kapverdy s nejnižším růstem na seznamu LDCs nenalezneme.

---

¹⁷ Uvedená data se vztahují k ekonomickému růstu tzv. Hospodářského společenství západoafrických států (The West African regional economic community – ECOWAS). Do tohoto společenství patří Benin, Burkina Faso, Gambie, Ghana, Guinea-Bissau, Kapverdy, Libérie, Mali, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Senegal, Sierra Leone a Togo. Vůči vymezení regionu západní Afriky užívanému v této práci proto data o ekonomice ECOWAS nezahrnují Guineu a Mauretánii. V této části práce to ale nepovažujeme za velký nedostatek, jde nám totiž o přibližný popis ekonomické situace v regionu. K takovému účelu považujeme uvedená data za dostatečná.

¹⁸ Označení LDC užívá od roku 1971 OSN pro země s nízkými příjmy a významnými překážkami rozvoje. Země označené jako LDC získávají lepší přístup k různým formám podpůrných opatření, zejména v oblasti obchodu a rozvojové pomoci. Aby se stát objevil na seznamu LDCs, musí splnit tři kritéria – přesně určenou maximální výši HDP na obyvatele, index lidských zdrojů a index ekonomické zranitelnosti. V současnosti mezi LDCs patří 48 států světa, z regionu západní Afriky to jsou Benin, Burkina Faso, Gambie, Guinea, Guinea-Bissau, Mali, Mauretánie, Senegal, Sierra Leone, Togo. (United Nations 2014)

Nejdůležitějšími odvětvími v západní Africe jsou těžební a energetický průmysl. Rozmach v posledních letech zažívají solární elektrárny, ale největším dodavatelem energie v regionu je přehrada na řece Volta v Ghaně.¹⁹ Nejdůležitějším zdrojem příjmu je však těžba ropy. To nejvíce platí pro Nigérii, která v roce 2006 stála za 25 % produkce ropy celého kontinentu, následovanou Pobřežím slonoviny a v posledních letech i Ghanou. Naneštěstí je ropa spojena s tzv. teorií ropného prokletí, která poukazuje na řadu negativ spojených s výskytem ropy v méně rozvinutých zemích. Přírodní bohatství je obvykle považováno za strategickou výhodu a důležitý faktor pro růst ekonomiky. Michael L. Ross se ve svém článku *Does Oil Hinder Democracy* (2001) snažil o nalezení a vysvětlení vztahu mezi proměnnými *přítomnost ropy a demokracie*. Došel přitom k závěru, že ropa a minerální bohatství země mají negativní dopady na demokracii. Více se jeho teorii budeme věnovat v teoretické části. Nyní chceme alespoň poukázat na případ Nigérie, největšího producenta ropy v regionu. Mezinárodní koncerny v čele s Royal Dutch Shell devastují těžbou životní prostředí v deltě Nigeru, jejich aktivity v zemi jsou navíc spojeny obrovskou mírou korupce. Proti bezohlednosti Shellu a nezájmu nigerijské vlády spokojené s příjmy začala bojovat skupina užívající název Hnutí za emancipaci delty Nigeru (*Movement for the Emancipation of Niger Delta – MEND*). Mezi aktivity MEND patří mj. bombové útoky, únosy zaměstnanců ropných společností a ničení ropovodů. Těžba ropy v deltě Nigeru se proto stává neefektivní, ropné společnosti musí vynakládat velké prostředky na bezpečnost svého majetku i zaměstnanců. (Courson 2011)

Pokud se pokusíme shrnout hlavní negativní vlivy na hospodářství států západní Afriky, musíme zmínit zanedbanou industrializaci, nedostatečnou infrastrukturu, nespolehlivé dodávky energie, ale i nedostatečnou kvalifikaci. S posledním jmenovaným souvisí i jeden psychologický důvod – tzv. otročský komplex, označení pro nedostatek sebedůvěry pocházející z doby otroctví. (Klíma 2012: 39)

---

¹⁹ Např. v Mali byla letos započata výstavba další z řady solárních elektráren, která bude mít výkon až 140 megawatt. (Africa Research Bulletin 2014: 20226)

2 Teorie a proměnné

V předchozí kapitole jsme uvedli charakteristiku regionu západní Afriky, která nám nyní poslouží jako kontext pro teoretickou část práce. Zaměříme se na teorie autorů prací přímo na téma budování států nebo tematicky blízkého studia konfliktů, v případě že obsahují stať příhodnou i pro naši práci. Každému z autorů a přístupů bude věnována jedna podkapitola, v rámci které na základě jeho teorie identifikujeme a popíšeme operacionalizaci proměnné s předpokládaným příčinným vztahem. Na začátku této kapitoly si však nejprve definujeme slabý stát a vysvětlíme pojem budování státu.

2.1 Slabý stát

Abychom byli schopni říci, co je to slabý stát, uvedeme základní a dnes již klasickou weberiánskou definici státu jako takového. Max Weber uvažuje jako stát „lidskou pospolitost, která si nárokuje monopol legitimní fyzické moci“ (Weber 1998: 247). Weberova definice je založena na prostředku moci, která musí být uznávána jako legitimní. Tato legitimita panství se nemusí nutně odvíjet pouze z voleb a podle Webera může být trojího typu: tradiční panství (vychází z tradic), charismatické panství (odvozené od víry v osobní vlastnosti a schopnosti panovníka) a racionální panství (založena na víře v neosobní ustavená pravidla, práva a povinnosti) (Pechová 2001: 464–466).

Pokud vyjdeme z tohoto pojetí státu, slabý stát je pak ten, jehož panovník si není schopen zajistit monopol na násilí a legitimitu. Jeho selhání pak mohou využít nestátní ozbrojení aktéři, kteří pak konkurují státní moci a dále ji oslabují nebo i úplně likvidují. Tito aktéři neuvádají ve svůj prospěch jen moc spojenou s násilím jako takovým, ale dokážou přebírat i další funkce státu, včetně ekonomické a sociální.

Pro označení státu neschopného vykonávat své funkce se užívají i další označení. Jedním z používanějších je název zhroucený stát - *collapsed state* vytvořený Williamem Zartmanem. Za zhroucený považuje Zartman stát postrádající především prvky vnitřní suverenity (Zartman 1995: 5). Jeho centrum vlády je neschopné tvorby a prosazování práva a pořádku. Centrální státní autorita není schopna zajistit bezpečnost na svém území a

má nad ním omezenou či nulovou kontrolu. Státní instituce postrádají legitimitu a jejich funkce (určovat a vést veřejné záležitosti) jsou přebírány nestátními aktéry. Z hlediska systému se ztrácí funkční rovnováha mezi vstupy a výstupy, státní autorita již není podporována a nemá moc nad svými obyvateli, kteří se na stát přestávají obracet se svými požadavky a potřebami, protože vědí, že ten stejně nemá dostatečnou kapacitu k jejich naplnění. (Ganguly, Taras 2010: 211)

Kvantifikovanou podobu a tedy i možnost porovnání slabosti jednotlivých států má další z možných přístupů, užívaný organizací The Fund for Peace a magazínem Foreign Policy. Od roku 2005 je každý stát hodnocen pomocí 12 složených indikátorů, přičemž v každém je ohodnocen čísly 1 až 10. Čím vyšší je konečný součet všech indikátorů – tzv. *Fragile State Index*, tím je stát slabší.²⁰ Indikátory slabosti státu jsou dle The Fund for Peace a Foreign Policy následující:

- Demografický tlak (např. přelidněnost, nedostatek vody a potravin)
- Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby
- Pocity křivdy ve společnosti
- Ekonomická migrace (migrace vyšší střední třídy, migrace obchodníků, businessmanů)
- Nerovnoměrný hospodářský rozvoj
- Propad ekonomiky, chudoba
- Delegitimizace státu
- Nízká úroveň veřejných služeb
- Porušování lidských práv, nefungující právní stát
- Bezpečnostní složky
- Rozdělené elity
- Vnější intervence

Důležitý pro uvedené hodnocení je princip stálosti. Jinak řečeno, aby stát získal vysoké hodnocení, musí být stav určující jednotlivé indikátory trvalý. Např. na základě puče nebo krátkodobých nepokojů, které zapříčiní dočasnou přítomnost atributů zhrouceného státu, není možné stát hodnotit jako slabý nebo zhroucený. (FFP 2014)

---

²⁰ Do roku 2013 byl tzv. *Fragile State Index* publikován pod názvem *Failed State Index*. Původního název tvůrci opustili kvůli významové nepřesnosti. (FFP 2014)

Formu indexu má i tzv. *Ibrahim Index of African Governance* (IIAG) publikovaný od roku 2000. IIAG je tvořen 94 indikátory, rozdělenými na nejvyšší úrovni do čtyř hlavních skupin:

- Bezpečnost a vláda práva (Safety & Rule of Law)
- Participace a lidská práva (Participation & Human Rights)
- Udržitelný hospodářský rozvoj (Sustainable Economic Opportunity)
- Lidský rozvoj (Human Development)

(Mo Ibrahim Foundation 2014)

Vzhledem k tomu, že Mo Ibrahim Foundation poskytuje kompletní přehled dílčích ukazatelů IIAG a větší pokrytí dat z časového hlediska, využijeme v naší práci k určení míry slabosti státu právě IIAG.

2.1.1 Slabý stát – závislá proměnná

IIAG jsme pro naši práci vybrali právě proto, že zohledňuje realitu afrických států, kde demokracie se nutně nerovná stabilitě a silnému státu. Nevylučujeme možnost, že státy dosahující vysokých hodnot v celkovém hodnocení síly státu budou zároveň ohodnoceny nízko v kritériu demokracie a naopak. Tento index nabízí data o afrických státech od roku 2000 a navíc není zaměřen na demokracii jakožto primární ukazatel síly státu. My se zaměříme pouze na ty dílčí indikátory, které mohou v naší práci způsobovat metodologické problémy.

V rámci první skupiny, tj. bezpečnost a vláda práva, pracuje IIAG krom jiných také s indikátory národní bezpečnosti. Z celkem 94 součástí celého IIAG dva – *vláda účastníkem ozbrojeného konfliktu* a *vnitrostátní ozbrojený konflikt* – nesplňují ideálním způsobem podmínku odlišení závislé a nezávislé proměnné. Mezi našimi příčinnými proměnnými budeme sledovat jak ozbrojené vnitrostátní, tak i mezistátní konflikty západní Afriky (užití této proměnné vysvětlíme v kapitolách 2.3). Vzhledem k celkovému počtu dílčích indikátorů IIAG ale nebudeme index nijak upravovat, protože předpokládáme, že případný vliv těchto tří problematických součástí se na celkovém skóre IIAG projeví jen minimálně, maje tedy omezený vliv i na celkový výsledek našeho výzkumu.

2.2 Budování státu

Budování států je spojené s budováním kapacity státu (*capacity building*) a principy dobrého vládnutí (*good governance*). Jednoduše řečeno jde o proces, který má za cíl atributy opačné kvality než jaké jsme přisoudili v kapitole 2.1 slabému státu. Budování státu je proces k zajištění monopolu násilí, legitimacy spojené s kapacitou státu k dosažení funkční rovnováhy mezi vstupy a výstupy systému, schopnosti vlády prosazovat právo a zajistit bezpečnost svého území, vytvořit instituce schopné vést veřejné záležitosti. Velké množství programů budování států (zejména v post-konfliktních oblastech) selhalo a nepřineslo předpokládaný rozvoj. Hlavním důvodem je příliš obtížná implementace a nevhodná politizace těchto programů, které mají za cíl vytvořit určitý vztah mezi vládci a ovládanými. Tyto strategie jsou ale příliš necitlivé ke specifickým podmínkám jednotlivých států, měly by více reflektovat širší kontext sociálních i politických vztahů, historii oblasti spojenou s jejím dosavadními formami státu i ekonomickým vývojem. (Hameiri 2008: 4)

Právě tento širší kontext se budeme snažit postihnout v naší diplomové práci. Zbývá část této kapitoly bude sloužit k teoretickému ukotvení a operacionalizaci jednotlivých proměnných, jejichž vliv na sílu státu budeme zkoumat v analytické části.

2.3 Charles Tilly – válka dělá státy

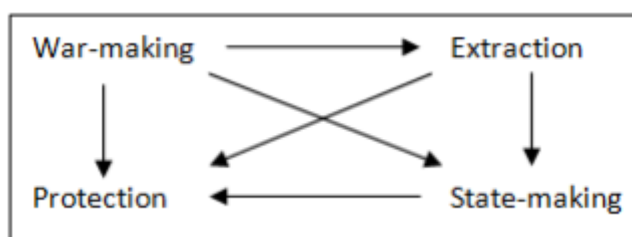
Základem Tillyho teorie budování států je teze „válka dělá státy“ (*war makes states*). Za těmito třemi slovy se nachází rozsáhlé studium interakcí mezi mnoha aktéry a podmínkami vzniku států v západní Evropě posledního tisíciletí. Již na začátku nutno říci, že sám Tilly nedoporučoval užívat jeho teorii mimo kontext, v jakém ji vytvořil, zejména pak ne na rozvíjející se státy dnešního třetího světa (Tilly 1985: 169–170). Přesto se o to řada autorů pokouší a dochází k zajímavým závěrům.²¹

---

²¹ Některé práce užívající Tillyho teorii o vzniku státu jsme uvedli již v úvodu. Dalšími příklady autorů jsou Michael Niemann v článku *War Making and State Making in Central Africa* (2007), Dominik Helling v textu *Tillyan Footprints Beyond Europe: War-Making and State-Making in the Case of Somaliland* (2010) nebo Cameron D. Thies v práci *War, Rivalry and State Building in Latin America* (2005).

K vysvětlení kauzálního mechanismu, který stojí za Tillyho tezí, uijeme schéma 1. Válčení – *War-making* představuje potřebu vznikajícího státu bránit se i útočit směrem za hranice svého území. Potenciální vladař nejprve za účelem svého obohacení ovládne území, které se stane jeho panstvím. K další expanzi a obraně potřebuje prostředky, čím více expanduje, tím lepší musí být jeho schopnost tyto prostředky získávat – v Tillyho schématu označeno jako extrakce – *extracion*. Aby kontrola a zisk finančních a další zdrojů k válčení (muže, zbraně, potraviny...) byla efektivní, docházelo k tomuto účelu k postupnému vzniku struktur organizace a kontroly, které se vyvíjely až do současné podoby institucí státní správy, jako je např. i policie nebo systém soudů. Tento proces označuje Tilly jako budování státu – *state-making*. Podle Tillyho je budování státu podpořeno přímo i válčením díky vzniku vojenských institucí (vojenské úřady, školy a průmysl). Poslední položkou schématu je ochrana – *protection*, která označuje potřebu panovníka ochraňovat klienty jeho vlády, kteří ho podporují výměnou za poskytování ochrany a dalších výhod. Prakticky jako vedlejší produkt vlastních zájmů panovníka (usilování o bohatství a moc), tento kauzální mechanismus dle Tillyho stojí za růstem státního aparátu v Evropě (Tilly 1985:183).

Schéma 1: Tillyho kauzální mechanismus vzniku států

Zdroj: Tilly 1985: 183

V roce 1990 Tilly svou tezi rozšířil a více popsal vnitřní mechanismu vývoje státu. Jakým způsobem se stát dále vyvíjel, záviselo na strategii zvolené panovníkem založené na faktorech koncentrace a akumulace kapitálu a přinucení. Za ideální cestu označil Tilly tzv. režim kapitalizovaného přinucení, ve kterém je pro panovníka nejvýhodnější zapojit držitele kapitálu do struktur státu. Jinak řečeno, strategie panovníka závisela na vztahu sociálních tříd k němu. Přílišný odpor obyvatel k panovníkovi začal být v určitém momentu neudržitelný, a to ovlivnilo

aktivnější přístup většiny evropských států k budování struktury sociálního státu, poskytování služeb, regulace ekonomiky a dalších aktivit pro zvýšení blahobytu obyvatel. (Tilly 1990: 30–31)

Michael Niemann vidí v optice Tillyho teorie konflikty v západní Africe jako posun v procesu politického přechodu od represivního koloniálního státu ke kvalitativně odlišnému, skutečně postkoloniálnímu státu (Niemann 2007: 34). Mezistátní konflikty nahlížíme spolu s Tillym a Niemannem jako indikátor větší síly státu. Jinak ale budeme v naší práci nahlížet vnitrostátní konflikty.

Ačkoliv Tillyho práce zdůrazňuje především roli mezistátních konfliktů jako příčiny vzniku evropských států, pracuje i s formou vnitrostátního konfliktu. Připomeňme, že *war-making* je součástí procesu vzniku státu i jeho posilování. V době, kdy státy ještě nebyly dostatečně silné, aby efektivně kontrolovaly své území a bránily se svým vnitřním a vnějším odpůrcům, byli jejich panovníci (spolu s panovníkovými klienty) napadáni a mohli být ochromeni tak, až nakonec došlo k úplné delegitimizaci jejich vlády a následné likvidaci zárodku státu.²²

Státy vznikaly v duchu přírodního výběru. Slabý stát byl ohrožován vnitřně i z vnějšku, a pokud se nepostaral o svůj růst (*extraction, state-making*) a ideálně i podporu obyvatel (*protection*), byl odsouzen k zániku. Dnešní státy vznikají a fungují v odlišných podmínkách. Chráněny mezinárodně hájenou vnější suverenitou, nemají tyto státy příliš vnějších nepřátel. Pokud stát v západní Africe ztrácí kontrolu nad svým územím, je to především zaviněno aktivitami jeho vnitřních nepřátel (v posledních letech např. Malí – Azawad, Nigérie – Boko Haram). Úspěch těchto vnitřních nepřátel je v západní Africe limitován současným uspořádáním mezinárodních vztahů, kde změny hranic států v podstatě nejsou možné a mezinárodní společenství poskytne vládě tolik pomoci, aby dokázala tento tlak odrážet, nikoliv však nutně tolik, aby tyto vnitřní nepřátele dokázala i

---

²² Zde musíme pamatovat na časové rozpětí, s jakým Tilly pracoval. Jak jsme již uvedli, uvažoval aktéry a podmínky vzniku států v západní Evropě posledního tisíciletí, tedy doby, ve které „mezinárodní vztahy“ měly podobu realistické mezinárodní anarchie. Jinak řečeno, *war-making* za účelem obrany proti vnějším i vnitřním nepřítelům probíhá již v období, kdy panovník není ještě tak docela vládcem státu, ale prozatím spíše jakýmsi warlordem na území, které není ještě možné označit za stát nebo je součástí jiného celku. V raném období vzniku států proto náš warlord ve skutečnosti vykonává svůj boj zároveň vně i uvnitř tohoto „předstátního celku“.

definitivně porazit. Státy západní Afriky jsou proto dle našeho soudu vnitřními konflikty spíše oslabovány, neboť již slabá struktura státu nemůže být ze shora uvedených důvodů zcela zničena, aby případně dala prostor novému, silnějšímu celku, na místo toho zůstává v koloběhu budování a oslabování svých kapacit. Minimálně z krátkodobého hlediska je proto ve zkoumaných zemích vnitrostátní konflikt (1) projevem slabého státu, který není schopen udržet monopol násilí a legitimitu, a současně i (2) destabilizujícím vlivem pro další vývoj státu. V případě „mladých“ států západní Afriky tedy předpokládáme spíše opačné fungování Tillyho makroteorie, tzn., že státy vnímáme jako slabé kvůli konfliktům a zároveň vidíme v jejich slabosti příčinu dalších konfliktů.

Konflikt

Na základě našeho teoretického úvodu bude jednou z našich předpokládaných příčinných proměnných měřená přítomnost či nepřítomnost ozbrojeného konfliktu od roku 2000 do roku 2013. Užijeme data z každoročně vydávaného Conflict Barometer od Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIK). Za ozbrojený konflikt považujeme konflikty kódované čísly tři až pět – násilné krize, omezená válka a válka. Až tyto tři stupně obhájí konflikty eskalované do podoby fyzického násilí. První dvě kategorie zahrnují konflikty ve smyslu sporů a krizí, ve kterých žádná ze stran neuzívá násilí. Abychom u každého z případů postihli sílu a počet konfliktů, budeme pro každý sledovaný rok v každém státu počítat celkovou hodnotu všech konfliktů dle HIK.

V naší práci se zaměřujeme na ozbrojené konflikty z důvodu jejich předpokládaného většího vlivu. Navíc pokud uvedené spory a krize v některém roce eskalují do násilné podoby, podle nové intenzity konfliktu se změní i jejich kód a my ho v tom okamžiku do naší práce zahrneme.²³ (Conflict Barometer 2014: 9)

---

²³ Více o metodologii Conflict Barometer na <http://www.hiik.de/>.

2.4 Ekonomická výkonnost – rozvíjejte ekonomiku, rozvinete stát

Na tzv. modernizační teorii, spojené s předpokladem že ekonomický rozvoj přinese pozitivní vývoj demokracie, je založena většina rozvojových programů. V rámci jedné z forem této teorie se fází ekonomického rozvoje a okamžikem tzv. vzletu (*take-off*), kdy je míra investic a hospodářské výkonnosti taková, že se rozvíjející ekonomika stane soběstačnou, zabýval americký ekonom Walt Whitman Rostow (Rostow 1960). Jeho teorie je ovšem kritizována pro ekonomický redukcionismus a jednorozměrnost. Rostow se navíc příliš nezabýval otázkou demokracie a její rolí ve vztahu modernizace, ekonomického růstu a soběstačnosti (Keller 2007:24).

Hlavní praktickou ukázkou tohoto přesvědčení jsou Programy strukturálního přizpůsobení (SAPs). Cílem SAPs nebyla přímo demokratizace států a jejich celková stabilizace, ta byla předpokládána jako vedlejší efekt ekonomického růstu, který měly zajistit půjčky od IMF a WB spojené s podmínkami otevření ekonomiky, reforem v duchu liberalismu a demokratizace politického systému.²⁴ Tato kondicionalita byla založena na přesvědčení, že pokud rozvíjející se státy dosáhnou určitého stupně ekonomické výkonnosti, demokratizace bude následovat.

Kromě vztahu hospodářské výkonnosti a rozvoje se politologové i ekonomové rovněž zabývají dalšími aspekty ekonomické situace států, zejména pak dopady chudoby či výskytu nerostných surovin. Chudobu lze nahlížet jako zdroj, tak i následek konfliktu, který považujeme za průvodní jev slabosti státu. Širokou diskuzi na toto téma vyvolala práce Paula Colliera a Anke Hoeffler, kteří ve svém článku *On Economic Causes of Civil War* (1998) zkoumali ekonomické příčiny občanských válek na rozsáhlém datasetu.²⁵ Autoři sledovali čtyři nezávislé proměnné, kterými zachycují možné zisky a náklady rebelů v případě vzniku občanské války. Pracují proto s daty HDP na osobu, kterými ukazují, co mohou rebelové získat, ale jakou i jakou kapacitu k jejich potlačení má stát (Collier, Hoeffler

---

²⁴ Hlavním deklarovaným cílem SAPs měla být redukce chudoby a rozvoj ekonomik států. (WHO 2014)

²⁵ Collier a Hoeffler testovali své hypotézy na vzorku 98 zemí v časovém období od roku 1960 do 1992. (Collier, Hoeffler 1998: 568)

1998: 564–565). Další proměnnou, kterou budeme více diskutovat později v kapitole 2.8, je velikost populace, u které autoři předpokládají, že pravděpodobnost vypuknutí občanské války roste s populací země (tamtéž). Náklady rebelů na občanskou válku ovlivňuje rovněž etnické složení obyvatelstva, jelikož rebelové musí vynaložit větší náklady na organizaci a výcvik dostatečného množství bojovníků v případech, kdy jediná etnická skupina nepředstavuje dostatečný rezervoár. Naopak jejich motivace může být zvýšena vidinou poměrně snadného zisku z přírodního bohatství země, které autoři kvantifikují jako podíl exportu přírodních zdrojů na HDP (Collier, Hoeffler 1998: 566).

Collier a Hoeffler docházejí k zajímavému závěru, že největší pravděpodobnost vypuknutí občanské války není ve státech s největší etno-jazykovou heterogenitou, nýbrž především v takových, v jejichž populaci jsou ve stejném poměru zastoupeny dvě největší etno-jazykové skupiny. A ačkoliv je etnicita politology spojována s konfliktním potenciálem, dle uvedených autorů nejsou státy s velmi vysokou heterogenitou náchylnější k vypuknutí občanské války než státy homogenní. Pravděpodobnost vypuknutí občanské války se snižuje v případech s vyššími hodnotami HDP na osobu a zvyšuje společně s velikostí populace. Podíl přírodních zdrojů na HDP je také faktorem zvyšujícím pravděpodobnost občanské války, ovšem pouze do určité míry. V nejvyšších hodnotách má tato proměnná vliv opačný, což autoři interpretují tak, že stát má díky vysokým příjmům z těchto komodit dostatečnou kapacitu k potlačení rebelů, čímž zvyšuje jejich náklady. Tento argument budeme později diskutovat v souvislosti s prací Michaela L. Rosse v kapitole 2.7. (Collier, Hoeffler 1998: 571–572)

HDP na obyvatele

Na základě předešlé podkapitoly do naší práce zahrneme ekonomického ukazatele, který vychází z předpokladu tzv. modernizačních teorií obvykle spojujících ekonomický růst s pozitivním vlivem na celkový stav státu. Vycházíme také z práce autorů Collier a Hoefflerová, kteří se sice přímo nezaměřovali na sílu státu, ovšem pracovali s ní. Výstupy jejich výzkumu považujeme pro tuto práci za relevantní také proto, že výskyt konfliktů, hlavní téma jejich práce, považujeme za jev přímo spojený se

slabým státem bez dostatečné kapacity jednak k potlačení vznikajícího konfliktu, ale i k řešení jeho příčin v latentní fázi. Hodnoty HDP na obyvatele budeme čerpat z dat Světové banky. Vzhledem k tomu, že budeme srovnávat data od roku 2000 do 2013, zvolili jsme konstantní hodnotu amerického dolaru k roku 2005. Tímto se vyhneme zkreslení, které by způsobila užití inflací zatížená data nominálních hodnot HDP na osobu. (World Bank 2014)

V dalších podkapitolách této práce budeme uvažovat i další proměnné užití v článku Colliera a Hoefflerové (1998), máme však v úmyslu jejich užití podpořit pracemi dalších autorů.

2.5 Etnicita jako zdroj nestability – James D. Fearon a David D. Laitin, Jean-Francoise Bayart

Ačkoliv autoři uvedení v nadpise této kapitoly sledovali primárně souvislost mezi etnickým složením států a konflikty v nich, my užití jejich práce k analýze vztahu etnicity a slabosti státu. Pokud tedy v této kapitole hovoříme o konfliktech a etnicitě, uvažujeme o jejich vztahu implicitně v souvislosti s linkou mezi slabým státem a jeho etnickým složením. Jak už jsme uvedli v kapitole zabývající se ekonomickou výkonností, vnitrostátní konflikt a slabost státu považujeme za spojené nádoby. Uvedené dva přístupy k této otázce uvedeme proto, že etnicita, bez ohledu na konkrétní kauzální mechanismus, je považována za zdroj konfliktu a dle našeho mínění bude ve vztahu i se slabostí státu. Nebylo tomu náhodou, kdy nejprve ve vznikající Ghaně, ale pak i v dalších státech nejen západní Afriky, bylo budování jednotného národa pro vlády prioritou. (Welsh 1996: 477)

Etnicitu, respektive soužití více etnik v jednom státu, je možné jako zdroj konfliktu uvažovat dvěma hlavními způsoby. Dle primordiálního přístupu má etnicita v sobě konfliktní potenciál *per se*. Etnické násilí je výsledkem neslučitelnosti, protikladů a antipatie, které vychází z trvalých vlastností etnických skupin (Fearon, Laitin 2000: 849). Oproti tomu konstruktivisté vidí etnicitu jako nestálý systém vlastností, pravidel a přesvědčení. Etnicita se podle nich vyvíjí, není neměnná a je ovlivnitelná. Například podle Jamese D. Fearona a Davida D. Laitina jsou etnické

konflikty provokovány elitami, které se pomocí konstrukce konfliktu na etnickém základu snaží získat nebo upevnit svou pozici a moc. Násilí, které následuje, pak zajistí posílení identifikace v rámci skupin (etnik) a naopak prohloubí rozpory mezi nimi. „Takto rekonstruované etnické identity slouží k posílení podpory elitám, které násilí vyprovokovaly a mají zájem na jeho pokračování nebo eskalaci.“ (Fearon, Latin 2000: 846)

Konfliktní potenciál etnicity má své kořeny dále, nejen podle Jean Francoise-Bayarta leží v koloniální době, kdy koloniální správa, bez ohledu na to jestli byla vedena britským způsobem nepřímé správy nebo francouzskou cestou asimilace, měnila etnickou identitu Afričanů ve svůj prospěch. Dala tak vzniknout živné půdě pro konflikty v dekolonizované Africe (Bayart 2010: 51). Ačkoliv se tedy Bayart zaměřuje v tomto ohledu na koloniální dobu, i podle něj má etnicita a její umělé a nepřirozeně striktní vymezení materiální podstatu (Bayart 2010: 52).

Bez ohledu na příčinu postkoloniální podoby etnicity i kauzální mechanismus, se uvedení autoři shodují v tom, že etnicita je spojena s nestabilitou a konfliktem. Bayart (2010) vidí hlavní důvody v praktikách koloniální správy, Welsh (1996) s ním souhlasí, ale hlavní stimul podle něj přinesla soutěživá politika. Autoři Fearon a Latin (2000) viní zejména elity, které podle nich využívají etnicitu ve svůj prospěch.

Etnicita

Ačkoliv jsme o etnicitě hovořili již v souvislosti s modelem Colliera a Hoefflerové, jako nezávisle proměnnou vyjadřující etnickou roztržičnost států západní Afriky užijeme v naší práci dostupnější data autorů Fearona a Laitina (2003). Autoři pracují s tzv. indexem etno-jazykové frakcionalizace (ethnolinguistic fractionalization - ELF), jehož hodnoty se rovnají pravděpodobnosti, že dva náhodně vybraní lidé z jednoho státu budou pocházet z různých etno-jazykových skupin.²⁶ I když jsou nevýhodou tohoto

---

²⁶ Fearon a Laitin užili k vytvoření ELF jako hlavní zdroj Atlas Narodov Mira z roku 1964. Ke kontrole a doplnění chybějících údajů použili CIA Factbook, Encyklopedii Britannica a zdroje specifické pro konkrétní zkoumaný stát.

indexu fakticky konstantní hodnoty ELF v rámci zkoumaného období, považujeme ho za dostatečný nástroj pro účely předpokládané práci.²⁷

2.6 Náboženství jako zdroj konfliktu – Samuel Huntington

Podle Samuela Huntingtona bude za největšími konflikty budoucnosti stát tzv. střet civilizací (the clash of civilizations) a kritickou oblastí mají být linie hranic mezi jednotlivými civilizačními celky. Jako civilizaci označuje Huntington skupinu lidí, vymezenou nejnižší společným jmenovatelem kultury a nejširší možnou úrovní rozdělení dle sdílené kulturní identity. Civilizace je podle něj definována „společnými objektivními prvky, jako je jazyk, historie, náboženství, zvyky, instituce a subjektivní prvkem sebe-identifikace osob.“²⁸ (Huntington 1993: 24)

Důvodem pro takový vývoj má být globalizace a s ní spojený ekonomický i technický pokrok a změny ve společnosti. Tyto změny totiž způsobují, že interakce mezi civilizacemi jsou stále častější a intenzivnější. Podle Huntingtona kolidují vlastnosti civilizací natolik, že budou způsobovat nepřátelství a konflikty. V nadpisu této podkapitoly jsme zdůraznili náboženství. Je tomu tak proto, že pro Huntingtona je právě náboženství hlavním definičním znakem civilizace a nábožensky motivovaný konflikt je hlavní součástí jeho teze o střetu. Uvedený pokrok a změny ve společnosti omezují ostatní zdroje identity (než je ta náboženská), ty jsou proto ve velké části světa nahrazovány náboženstvím, často ve formě fundamentalismu. (Huntington 1993: 25–26)

V naší práci nás zajímá především to, co Huntingtonova teze znamená pro západní Afriku. Afrikou prochází minimálně jedna z civilizačních hranic. Část kontinentu je součástí islámské civilizace, která se zde střetává s africkou civilizací, jejíž hranice jsou ovšem nejasné a jednotící prvky nejsou tak zřetelné jako u ostatních Huntingtonem definovaných civilizací. Kritická linie střetu prochází africkým rohem a pokračuje pásmem Sahel přes nově rozdělený Súdán, Čad a Nigérii dále na

---

²⁷ Data ELF od Fearona a Laitina (2003b) jsou k dispozici na stránkách Stanford University. Konkrétně jsou dostupná na: <http://web.stanford.edu/group/ethnic/publicdata/publicdata.html> (20. 11. 2014)

²⁸ Mezi hlavní civilizační celky dle Huntingtona patří civilizace západní, konfuciánská, japonská, islámská, hinduistická, slovansko-ortodoxní/pravoslavný, latinsko-americká a africká. (Huntington 1993: 25)

západ. Vzhledem k Huntingtonovu tvrzení, že „islám má krvavé hranice“, by právě zde měl probíhat střet civilizací nejnásilněji (Huntington 1993: 35).

V kontextuální kapitole této práce jsme zmiňovali některé konflikty západní Afriky, které jsou někdy označovány za náboženské. Jedná se např. o konflikty v Nigérii, Mali, případně Pobřeží Slonoviny. V uvedených případech při hlubší analýze nalézáme jiné primární příčiny tohoto projevu nestability a slabosti státu, než je náboženství. Přesto, že nevidíme v náboženství zdaleka nejdůležitější příčinu nestability v regionu západní Afriky a jsme si vědomi rozsáhlé diskuze a kritiky Huntingtonovy teze, rozhodli jsme se náboženství do naší analýzy zahrnout. Předpokládáme totiž možný negativní příčinný vztah v případě kombinace s dalšími proměnnými.

Náboženství – podíl muslimů

Abychom zachytili vliv složení populace z hlediska náboženství, zahrneme do našeho datasetu proměnnou vyjadřující procentuální podíl muslimů v populaci státu. Jako zdroj dat nám posloužila data amerického fact tanku Pew Research Center.²⁹ Vzhledem k poměrně malému rozsahu naší práce z časového hlediska považujeme za dostatečné zaznamenat hodnoty proměnné jako konstantní. Ujijeme hodnotu o podílu muslimského obyvatelstva v roce 2010. Nabízí se nám také možnost využít data od Fearona a Laitina (2003), která jsou zpracována podobně jako data o ELF, popsána v kapitole 2.5.1. V naší práci ale uvažujeme zejména vliv civilizačních hranic islámu, jak je popsal Huntington, a proto preferujeme prostý podíl muslimů v populaci.

2.7 Nerostné suroviny jako prokletí – Michael L. Ross

Mnoho studií dochází k závěru, že při zvýšení příjmů mají vlády tendenci se demokratizovat. Michael L. Ross toto tvrzení doplňuje a ve svém článku *Does Oil Hinder Democracy* (2001) ověřuje tezi o negativním vlivu přítomnosti ropy a dalšího nerostného bohatství na stav demokracie. Negativní vliv přítomnosti velkého nerostného bohatství jsme diskutovali již

---

²⁹ Dostupné na <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/#> (20. 11. 2014)

v kapitole 2.4 v souvislosti s prací Paula Colliera a Anke Hoefflerové, na jejichž článek odkazuje i samotný Michael L. Ross. Na vzorku 113 států a dat z let 1971 až 1997 Ross ověřuje platnost teze o negativním vlivu velkých příjmů z ropy na stav demokracie i její případné geografické limity.³⁰

Ross navíc hledá i kauzální mechanismus vztahu mezi přítomností ropy, další nerostných zdrojů a demokracií a testuje tři jeho pravděpodobné podoby. První z nich je tzv. *rentiérský efekt*, který zachycuje situaci, kdy vlády užívají příjmy z ropy k oslabení společenského tlaku a nejsou společnosti odpovědné a ani na ní závislé z hlediska příjmů. *Rentiérský efekt* Ross dále rozvíjí a dělí. Jeho součástí je *daňový efekt*, čímž je označena nezávislost státu na příjmech z daní. Občané takového státu jsou minimálně daňově zatíženi a nepožadují velkou odpovědnost vlády. Tlak na vládu se také snižuje tím, že ta si může dovolit více utrácet ve smyslu odměňování podpory a patronáže – *efekt utrácení*. Stát má také dostatek zdrojů k potlačení vzniku sociálních skupin nezávislých na státu, tedy takových, které by mohly požadovat demokratizaci – *efekt formování skupin*. Rentiérský efekt je založen na předpokladu, že vlády s velkými příjmy z ropy (a velkým rozpočtem) budou pravděpodobněji nedemokratické, zatímco vlády závislé na příjmech z daní budou spíše demokratické. (Ross 2001: 332–335)

Další ze tří Rossem uvažovaných kauzálních mechanismů je tzv. *represivní efekt*, založený na předpokladu, že vlády mají z nerostných surovin dostatek financí na zvýšení vnitřní bezpečnosti (především tedy své vlastní) a mohou blokovat demokratizační snahy. Pokud se nerostné bohatství navíc nachází v oblasti obývané menšinou, může to díky soutěžení o tyto zdroje vyvolat násilí, k jehož potlačení je třeba silná armáda. Etnicky heterogenní státy bohaté na ropu a další nerostné suroviny, jako je např. Nigérie nebo Sierra Leone, mají tendenci být méně demokratické a mít větší armády. Tato část Rossovy práce doplňuje dalším možným nahlížením

---

³⁰ Teze o negativním vlivu velkého nerostného bohatství, zejména pak ropy, byla nejvíce diskutována v souvislosti se státy blízkého východu. To však Ross kritizuje z důvodu malé variace závislé proměnné, většina států oblasti je totiž nedemokratická, některé již od svého vzniku. Svou roli navíc podle hraje islám a specifická koloniální historie. M. L. Ross chtěl proto mj. ve své práci ověřit geografické limity této teze, orientované ve velké míře na exportéry ropy blízkého východu. (Ross 2001: 326)

vztahu etnicity a slabosti státu souvislost těchto proměnných již popsanych v kapitole 2.5. (Ross 2001: 335–336)

Posledním kauzálním mechanismem vztahu demokracie a nerostných surovin je tzv. *modernizační efekt*, který odkazuje k modernizačním teoriím, jež jsme zmínili v kapitole 2.4.³¹ Z těch vychází při uvažování tohoto kauzálního mechanismu i Ross. Dle teorií modernizace je demokracie způsobena společenskými a kulturními změnami, které jsou vyvolány ekonomickým rozvojem. Problémem ekonomického růstu založeného na exportu nerostných surovin je, že nepřináší právě tyto potřebné sociální a kulturní změny. (Ross 2001: 336–337)

Kvantitativními metodami a především regresní analýzou došel Michael L. Ross ke čtyřem závěrům. Potvrdil hypotézu o negativním vlivu zásob ropy na demokracii, a to i v oblastech mimo Blízký východ, čímž vyvrátil geografické omezení teorie. Pro uvedené tři kauzální mechanismy byla nalezena podpora přinejmenším orientačně. Všechny tři mechanismy byly potvrzeny u vývozců ropy. Negativní vliv na demokracii byl potvrzen u jiných nerostných zdrojů, než je ropa, ačkoliv státy exportující tyto ostatní komodity trpí pouze rentiéřským efektem, přítomnost represivního efektu se téměř nepotvrdila a evidence pro modernizační efekt byla také méně významná. (Ross 2001: 356–357)

V případě práce Michaela L. Rosse se setkáváme s metodologickým problémem odlišení demokratického státu a silného státu. Ross se zabývá vztahem nerostných surovin a kvality demokracie. Naše práce se ale nezajímá primárně o kvalitu demokracie, nýbrž o sílu státu. Ačkoliv úroveň demokracie může přímo souviset se silou státu, není možné položit rovnítko mezi silný a demokratický stát. Důkazem budiž stabilní existence Saúdské Arábie či Rovníkové Guinei. Alternativní vysvětlení kauzálního mechanismu mezi závislostí na nerostných surovinách a silou státu nám nabízí Fearon. Stát s vysokými příjmy z nerostného bohatství není závislý na daních z jiných zdrojů, a tudíž nemá potřebu posilovat svou administrativní kapacitu a schopnost kontrolovat území. V porovnání se státy se stejnou výší příjmů z jiných zdrojů než jsou nerostné suroviny má

---

³¹ M. L. Ross vychází především z práce Ronalda Ingleharta – *Modernization and Postmodernization* (1997).

nižší schopnost správy svého území a obyvatel, čili je slabší. (Fearon 2005: 487)

Podíl exportu ropy na HDP

Na základě práce Michaela L. Rosse (2001), Paula Colliera a Anke Hoeffler (1998) a Jamese D. Fearona (2005), zahrneme do naší práce proměnnou vyjadřující podíl exportu ropy na HDP státu. V západní Africe je celá řada exportérů ropy, v čele ale bezpochyby stojí Nigérie, pro niž jsou příjmy z ropy zásadní. Právě Nigérie je podle Rosse postižena tzv. ropným prokletím. Její demokratizaci brání vysoké příjmy z exportu ropy, soutěžení o zisky z této komodity a další problémy, které ropa Nigérii způsobuje uvedenými kauzálními mechanismy. Data o procentuálním podílu exportu ropy užitá v naší práci pochází z databáze Světové banky a jsou založena na kategorii zboží SITC 3 (Standard international trade classification), jež obsahuje minerální paliva, maziva a příbuzné zboží.³² Užití této proměnné je zatíženo problémem nedostatku dat. Z celkem 208 případů není u 75 údaj dostupný. (World Bank 2014)

2.8 Vliv velikosti populace

Velikost populace do své práce jako jednu z proměnných zvolili Collier a Hoefflerová, kteří sledují, společně s dalšími proměnnými popsány v kapitole 2.4, její vliv na výskyt a trvání konfliktů. Dle jejich závěrů se s velikostí populace zvyšuje pravděpodobnost vzniku občanské války a zároveň délka jejího trvání. (Collier, Hoeffler 1998: 569)

V našem případě budeme velikost populace nahlížet především v kombinaci s rozlohou států popsanou v další kapitole. Proměnnou vyjadřující velikost populace zahrneme do naší práce kvůli předpokladu, že velikost populace může být důležitou příčinnou proměnnou ve vztahu k slabosti a síle státu v západní Africe. Předpokládáme, že slabost státu poroste v případě velké rozlohy a menší populace, neboť pro takový stát je úkol kontroly a administrace obtížnější a vyžaduje více prostředků.

---

³² Více o kategoriích SITS dostupné na: <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=14> (20. 11. 2014)

Obdobný účinek budeme předpokládat v případě lesnatosti (kapitoly 2.9 a 2.10).

Populace

Do našeho datasetu zahrneme proměnnou vyjadřující celkovou populaci každého ze států našeho vzorku. Užijeme databázi Světové banky, která aktualizuje data o populaci každý rok. Za populaci přitom považuje „všechny obyvatele bez ohledu na právní status nebo občanství - kromě uprchlíků, kteří se neusadili trvale v zemi azylu a jsou obecně považováni za část obyvatel země svého původu.“³³ (World Bank 2014)

2.9 Rozloha a povrch státu

Následující dvě proměnné naší práce vycházejí z předpokladu, že velká rozloha státu, hornatý a lesnatý povrch nebo naopak rozsáhlé pouštní oblasti, způsobují státu obtíže při kontrole území. Odkazujeme na hypotézu Fearona a Laitina (2003), kteří uvádějí, že nerovný terén v kombinaci se špatnou dopravní sítí a velkou rozlohou státu vytváří dobré podmínky pro povstalecké skupiny a tím zvyšují pravděpodobnost konfliktu. V našem případě nahradíme část hypotézy o povstaleckých skupinách slabostí státu a předpokládáme slabší stát v podmínkách s neprostupným terénem a větší rozlohou, která ztěžuje správu území jednak vzdáleností od centra moci, tak i většími celkovými náklady administrace rozlehlého území.

Rozloha

Proměnnou vyjadřující rozlohu států budeme čerpat z dat Světové banky. Vzhledem k trvalosti hranic užijeme konstantní hodnotu rozlohy z roku 2000.³⁴ (World Bank 2014)

Lesnatost

Při uvažování o efektivní kontrole a administraci státu jsme přemýšleli, jak v naší práci kvantifikovat charakter povrchu státu. Nabízela se možnost využít dat o hornatosti regionu. Ale vzhledem k tomu, že západní Afrika je jednou z nejméně hornatých oblastí celého kontinentu,

---

³³ Dostupné na: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (20. 11. 2014).

³⁴ Dostupné na <http://data.worldbank.org/indicator/AG.SRF.TOTL.K2> (20. 11. 2014).

hledali jsme jiný způsob kvantifikace. Další možností byla data Světové banky o hustotě silniční sítě.³⁵ Problém takové proměnné je krom dostupnosti také nejasný vztah s naší závisle proměnnou - slabostí státu. Silný stát, schopný efektivně danit své obyvatelstvo, spravovat své území a reagovat na potřeby obyvatel bude mít vyšší hustotu silniční sítě. Kvalitu infrastruktury, včetně dopravní sítě, považujeme primárně za indikátor slabého státu. Jako příčina slabosti státu by mohla být tato proměnná nahlížena pouze v případě diachronní práce s daty, ale ani v tomto případě nespátřujeme v jejím použití ve vztahu příčinnosti větší výpovědní hodnotu.

Jako východisko, přesto a právě proto že je region západní Afriky vegetačně velmi rozmanitý, jsme zvolili data o lesnatosti. Dle Programu OSN pro životní prostředí jsou nejlesnatějšími oblastmi kontinentu západní a střední Afrika.³⁶ (UNEP 2003: 98) Ke kvantifikaci lesnatosti využijeme data Světové banky vyjadřující procentuální podíl zalesněného povrchu, která jsou dostupná pro všechny státy námi zkoumaného regionu od roku 1990 do roku 2012. Pro chybějící data roku 2013 uijeme poslední dostupnou hodnotu. Tato data nezahrnují plochy stromů pěstovaných na plantážích za zemědělskými účely, stejně jako porosty v městských v parcích a zahradách. (World Bank 2014)

2.10 Koloniální historie

S vlivem koloniální historie na současnou podobu afrického státu jsme se setkávali v průběhu první kapitoly. Na tomto místě chceme pouze shrnout důvody k zařazení proměnné vyjadřující charakter koloniální minulosti do našeho datasetu a popsat její operacionalizaci.

Přestože primární účel všech koloniálních správ byl stejný – vykořisťovat původní obyvatelstvo a drancovat obsazené území – každá z mocností měla svou vlastní strategii správy. Státy západní Afriky, v koloniálním období zdroje otroků, zlata a slonoviny, mají zkušenost s koloniální správou Britů, Francouzů a Portugalců. Pomineme období

---

³⁵ Světová banka poskytuje data o průměrné hustotě silniční sítě na 100 km². Jsou dostupná pro stav od roku 2010, nikoliv ale pro většinu ze zemí západní Afriky. (World Bank 2014)

³⁶ Program OSN pro životní prostředí uvádí, že v západní Africe se nachází porosty tzv. uzavřeného lesa (více než 40 % povrchu pokryto stromy vyššími než 5 m), otevřeného lesa (10 až 40% pokrytí) a roztráštěného lesa (dřeviny typu křovina a buš). (UNEP 2003: 98)

nizozemské, německé a španělské dominance, jelikož je pro nás vedle samotné správy důležitý také způsob dekolonizace, které se v námi zkoumané západní Africe Nizozemci, Němci ani Španělé nezúčastnili.

Francouzská koloniální správa probíhala strategií asimilace, založené na etnocentrickém přesvědčení o nadřazenosti francouzské kultury. Pro Afričany to znamenalo vystavení francouzské civilizační misi, která se snažila zasáhnout všechny aspekty jejich života a přetvořit je v africké Francouze. Francouzská správa byla velmi centralizovaná a likvidovala tradiční struktury. Když přišlo v polovině dvacátého století období dekolonizace, frankofonní kolonie měly úzké vztahy mezi sebou, ale i se samotnou Francií. To přispělo k jejich nesmělému odpoutání od své koloniální matky a připojení se k ostatním již bývalým nebo o nezávislost usilujícím koloniím. (Liebenow 1986: 28 – 29)

Britské kolonie byly naopak řízeny tzv. nepřímou správou, založenou na decentralizaci a využívání tradičních struktur v britský prospěch. V anglofonních koloniích byly vytvořeny místní zákonodárné i výkonné orgány, které měly sloužit výhradně britským zájmům a v nichž zasedali s velkou převahou právě Britové. Společně s pokračující decentralizací se v koloniálních orgánech začaly postupně prosazovat i zájmy Afričanů, kteří v nich svým počtem brzy převážili Brity. Zároveň se britská správa neobávala svěřit moc do rukou tradičních náčelníků. V období dekolonizace se ale ukázalo, že boj za nezávislost britských kolonií bude záviset na sporech Britů, tradičních náčelnických struktur a moderní africké elity, kteří si do té doby mohli bez velkých omezení spravovat své záležitosti. (Liebenow 1986: 30 – 34)

Portugalci mají z uvedených mocností nejdelší koloniální historii. V portugalském způsobu správy kolonií není možné najít jeden specifický znak, jakým je francouzská asimilační politika nebo britská nepřímá správa. Portugalci užívali kombinaci obojího. Ve svých koloniích uplatňovali asimilační politiku, ale spíše jako teoretický koncept. Pouze přibližně 1 % Afričanů dokázalo splnit vysoké nároky Portugalců a zařadit se tak mezi tzv. assimilados. Funkce koloniální správy byla často přenechána společnosti, která v dotčeném místě provozovala svůj podnik, ať už spojený s těžbou nebo průmyslem. V čem se ale lusofonní kolonie výrazněji liší, je

způsob dekolonizace. Většina těchto kolonií musela za svou nezávislost vést kromě těch diplomatických i krvavé boje. (Liebenow 1986: 36 – 37)

Kolonie

Každý z uvedených způsobů koloniální správy se měl jinak k tradičním náčelnickým strukturám, Afričanům a jejich zájmům i dekolonizaci. Společně mají ovšem to, že vrhly své kolonie do nezávislosti nepřipravené. Předpokládáme ale, že anglofonní kolonie by měly díky zkušenostem s decentralizovanými institucemi z koloniálního období mít silnější státní instituce než ty francouzské a portugalské. Abychom postihli případný vztah mezi koloniální historií a slabostí současných západoafrických států, zahrneme do našeho datasetu proměnnou vyjadřující koloniální původ zkoumaných států. Na nominální (polytomické) úrovni zaznamenáme, je-li stát bývalou kolonií Francie, Británie nebo Portugalska. Zaznamenáme pouze poslední přítomnou koloniální mocnost v každém ze zkoumaných států, protože nás zajímá, která z mocností ovlivňovala způsob dekolonizace.

3 Analytická část

V předchozích kapitolách jsme popsali proměnné, jejichž vztah budeme nyní ověřovat. Užijeme statistickou metodu lineární regrese, nástrojem k výpočtu nám bude analytický software IBM SPSS. Tento program nám poskytuje oproti ručním výpočtům v MS Excel několik výhod. Především sám nabízí vypočtené všechny hodnoty potřebné k interpretaci, stejně jako jejich grafická znázornění.

Vypočtené závislosti a vztahy v našem statistickém modelu budou probabilistického charakteru. Zajímat nás budou *hodnota spolehlivosti* R^2 a *upravená hodnota spolehlivosti* Adjusted R^2 , která je uzpůsobena velikosti N . Hodnota spolehlivosti R^2 v procentuální podobě uvádí, z jaké části naše příčinné proměnné stojí za sledovanými změnami závisle proměnné. Zbylá procenta (tzn. $100 - 100R^2$) pak vyjadřují, kolik procent sledovaného jevu je způsobeno nám neznámými proměnnými. Pro celkové vyhodnocení modelu užijeme také F-statistiku, ze které vychází hodnocení statistické významnosti, v SPSS značené jako Sig.. Za statisticky významné jsou obvykle považovány modely s hladinou významnosti Sig. $\leq 0,05$ (případně 0,01). Pokud je hodnota významnosti větší než uvedené hodnoty, znamená to potvrzení nulové hypotézy, model je považován za statisticky nevýznamný. (Hendl 2009: 183)

Pro interpretaci vztahu jednotlivých příčinných proměnných s vysvětlovanou proměnnou budeme sledovat hodnoty nestandardizovaného koeficientu B (Unstandardized Coefficients B), které dosadíme do naší regresní rovnice. K popisu vlivu jednotlivých proměnných však užijeme standardizovaný koeficient Beta (Standardised Coefficients Beta), který označíme římskou β . Tento koeficient je upravený tak, aby umožnil porovnání vztahů proměnných rozdílných i o několik řádů. β uvádí, o kolik se změní hodnota závisle proměnné, pokud nezávislou proměnnou změníme o jednotku při konstantních hodnotách ostatních příčinných proměnných.³⁷ Podmínka konstantních hodnot zbývajících příčinných proměnných je vzhledem k charakteru jevů zkoumaných ve společenskovedních oborech

---

³⁷ Standardizovaný koeficient Beta bude v naší práci označován jako β . S nestandardizovaným koeficientem, označovaným jako B , budeme pracovat pouze v případě regresní rovnice.

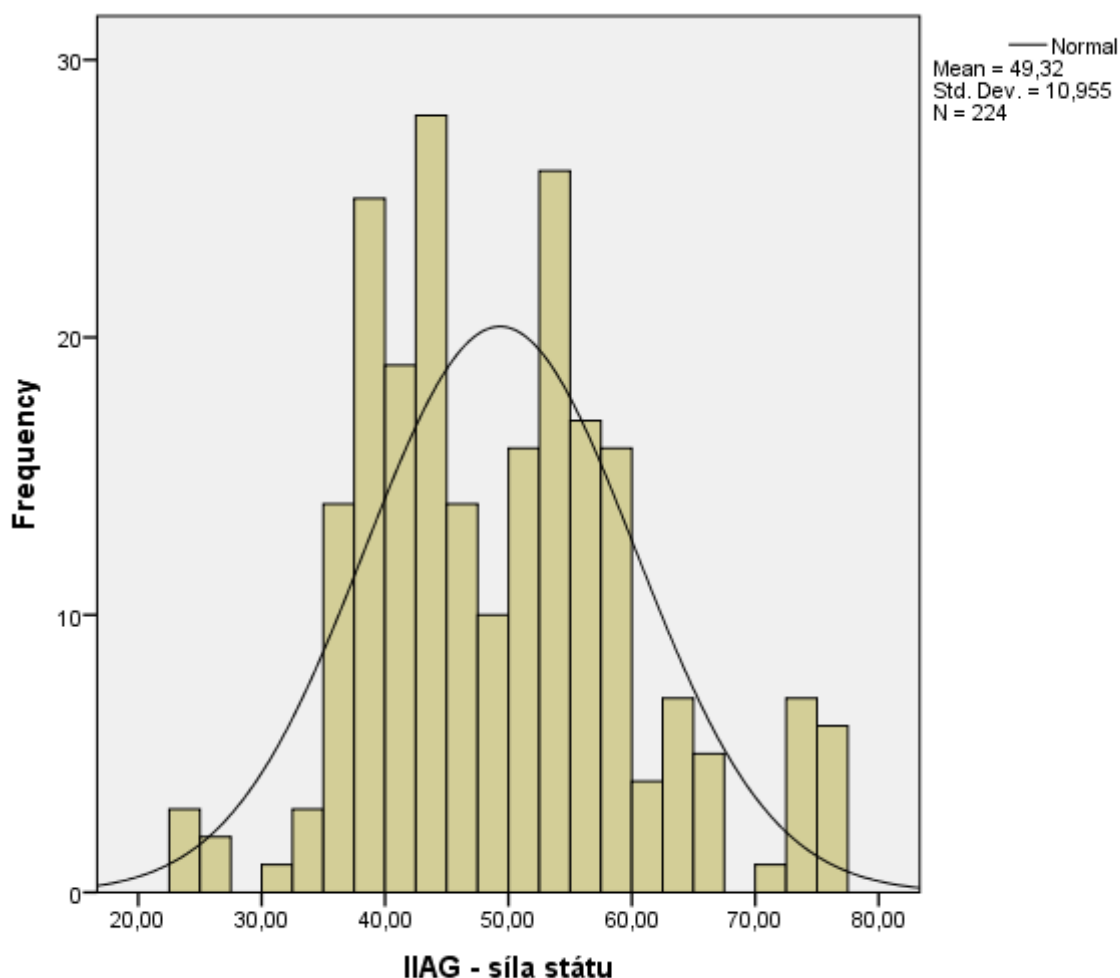
problematická, ale ať už při užití kvalitativních nebo kvantitativních metod je nutná jistá míra zjednodušení. Popsaný koeficient nás bude zajímat pouze u proměnných, jejichž hodnota Sig. je nižší než určená hladina 0,05. Pouze tyto proměnné budeme moci považovat za statisticky významné a potvrzené prediktory ve vztahu s vysvětlovanou proměnnou. Statistická významnost jednotlivých proměnných (Sig.) vychází z t-statistiky, v SPSS vyjádřené hodnotou t.

Pro použití metody lineární regrese je důležité normální rozdělení dat ideálně všech proměnných, především ale závislé proměnné. Tou je v našem případě IIAG. Z grafu 1 je zřejmé, že rozložení hodnot IIAG má od normálního rozdělení směrodatnou odchylku 10,96. Vzhledem k povaze zkoumaného jevu při $N=224$, můžeme takovéto rozdělení považovat za vyhovující.³⁸

---

³⁸ Ve společenskovedních oborech je téměř pravidlem, že výzkumník se musí spokojit s horším rozložením dat. Lepšího rozložení lze dosáhnout užitím logaritmovaných dat nebo zvýšením N.

Graf 1 Rozložení dat závislé proměnné - IIAG

Zdroj: Autorka dle výpočtů v SPSS

3.1 Výsledky analýzy

Model, který v naší práci supluje hypotézu, formulujeme v podobě níže uvedené základní regrese rovnice.

$$IIAG = B_0 - B_1 * populace - B_2 * \text{podíl muslimů v populaci} - B_3 * \text{konflikt dle HIIK} + B_4 * \text{HDP na osobu} - B_5 * \text{podíl exportu ropy na HDP} - B_6 * \text{podíl lesů na povrchu} - B_7 * EFL - B_8 * \text{rozloha} - B_9 * \text{kolonie VB} + B_{10} * \text{kolonie FR} - B_{11} * \text{kolonie POR}$$

Na následujících stranách budeme lineární regresí zjišťovat hodnoty nestandardizovaných koeficientů B a standardizovaných koeficientů Beta (β), míru, do jaké se jednotlivé nezávislé proměnné podílejí na variabilitě

závisle proměnné. Nestandardizované hodnoty B se dosazují do regresní rovnice a udávají, o kolik se zvýší hodnota závisle proměnné, pokud přidáme jednu jednotku nezávisle proměnné a ponecháme ostatní proměnné konstantní. Hodnoty β jsou standardizovanou podobou hodnot B. Standardizace spočívá v převedení stupnic všech nezávisle proměnných na společnou škálu a umožňuje tak udělat si představu o relativní síle jednotlivých faktorů.

Před vyhodnocením síly vztahu jednotlivých proměnných, budeme interpretovat platnost celého modelu. V tabulce 2 je zobrazena hodnota R^2 , která vyjadřuje, že náš model vysvětluje variabilitu závisle proměnné IIAG z 53,6 %. To znamená, že jsme nepostihli proměnné vyjadřující zbylých 46,4 % variability. I v případě interpretace hodnoty chybám přizpůsobeného R^2 (Adjusted R Square), můžeme zjednodušeně říci, že náš model dokáže vysvětlit přibližně polovinu variace případů slabosti a síly států. Druhá polovina případů má za sebou nám neznámé příčinné proměnné.

Tabulka 2 Celkové vyhodnocení modelu

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,732 ^a	,536	,496	6,96931

a. Predictors: (Constant), kolonie FR, podíl lesů na povrchu, kolonie VB, konflikt dle HIIK, podíl muslimů v populaci, ELF, podíl exportu ropy na HDP, HDP na osobu, rozloha, populace

b. Dependent Variable: IIAG

Zdroj: Autorka dle výpočtů v SPSS

Celkové hodnocení nám SPSS nabízí také ve formě analýzy rozptylu (ANOVA), která vzájemným srovnáváním rozptylů vyhodnocuje, jestli je model statisticky významný. V úvodu této kapitoly jsme si určili hladinu významnosti $\text{Sig.} \leq 0,05$. Dle F-testu provedeného v SPSS (tabulka 3) je náš model statisticky významný, a to dokonce i pokud bychom použili přísnější hranici $\text{Sig.} \leq 0,01$.

Tabulka 3 Vyhodnocení statistické významnosti modelu

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	6515,557	10	651,556	13,414	,000 ^b
	Residual	5634,269	116	48,571		
	Total	12149,827	126			

a. Dependent Variable: IIAG

b. Predictors: (Constant), kolonie FR, podíl lesů na povrchu, kolonie VB, konflikt dle HIIK, podíl muslimů v populaci, ELF, podíl exportu ropy na HDP, HDP na osobu, rozloha, populace

Zdroj: Autorka dle výpočtů v SPSS

Podle uvedených výsledků je náš model celkově vhodný k další interpretaci. Můžeme tedy přistoupit k analýze vlivu jednotlivých příčinných proměnných. V tabulce 4 jsou zaznamenány všechny předpokládané příčinné proměnné, jejich B koeficienty, Beta koeficienty a statistická významnost (Sig.). SPSS při provedení první analýzy vyloučilo proměnnou *kolonie FR* vyjadřující náležitost zkoumaného státu do bývalého francouzského koloniálního teritoria. Je tomu z důvodu velké kolinearity a proměnnými *kolonie VB* a *kolonie POR*. Program tento problém automaticky řeší vyloučením jedné z kritických proměnných z analýzy. Z metodologických důvodů proto z naší analýzy vyřadíme proměnnou *kolonie POR*. Zabráníme tím vysoké kolinearitě a získáme koeficienty pro proměnnou *kolonie FR*. Vzhledem k většímu počtu francouzských (9 států) a britských (4) než portugalských (2) bývalých kolonií je pro nás vliv francouzské a britské koloniální historie zásadnější než ten portugalský. Portugalské kolonie jsou v našem vzorku navíc nevhodně zastoupeny stabilními Kapverdskými ostrovy a chronicky nestabilní Guineou-Bissau.

U každé z proměnných nás zajímá nejprve statistická významnost, poté koeficienty B a Beta. V následující kapitole pouze popíšeme výsledky analýzy, k interpretaci výsledků dojdeme až v samostatné podkapitole. Statisticky významné proměnné jsou v tabulce 4 vyznačeny tučně, jsou to ty, které mají $\text{Sig.} \leq 0,05$. Celkem pět proměnných je statisticky významných. V sestupném pořadí jsou to (dle koeficientu β) – *kolonie VB*, *podíl exportu ropy na HDP*, *HDP na osobu*, *ELF*, *podíl lesů na povrchu*.

Tabulka 4 Analýza vztahu příčinných proměnných

		Coefficients ^a				
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
Model		B	Std. Error	Beta	t	Sig.
1	(Constant)	56,934	9,899		5,751	,000
	populace	,002	,064	,009	,037	,970
	podíl muslimů v populaci	-,021	,031	-,075	-,690	,492
	konflikt dle HIIK	-,451	,338	-,144	-1,335	,184
	HDP na osobu	,010	,003	,449	3,556	,001
	podíl exportu ropy na HDP	-,174	,073	-,460	-2,375	,019
	podíl lesů na povrchu státu	,131	,065	,213	2,019	,046
	ELF	-28,090	9,924	-,294	-2,830	,005
	rozloha	,003	,003	,146	1,099	,274
	kolonie VB	17,976	5,739	,771	3,132	,002
	kolonie FR	4,923	5,205	,225	,946	,346

a. Dependent Variable: IAG

Zdroj: Autorka dle výpočtu v SPSS

3.1.1 Statisticky významné příčinné proměnné

Proměnná s největším sledovaným vlivem, *kolonie VB*, vyjadřující náležitost zkoumaného státu do bývalého britského koloniálního impéria, má hodnotu $\beta_9 = 0,771$. Znaménko před koeficientem je kladné, vztah *kolonie VB* k závisle proměnné *IAG* je tedy pozitivní. Vzhledem k dichotomické úrovni měření proměnných koloniální historie nebudeme nyní hodnotu koeficientů více rozebírat, zůstaneme u konstatování silného pozitivního vztahu. Podle očekávání pravděpodobně britská nepřímá správa, založená na decentralizaci a využití tradičních struktur v britský prospěch, poskytla místním obyvatelům více zkušeností se správou státu a znalostí o jeho fungování obecně. Tím patrně dala svým bývalým koloniím oproti ostatním výhodu a tyto státy mají vyšší *IAG*.

Proměnná *HDP na osobu* má také pozitivní vztah s *IAG*, při navýšení *HDP na osobu* o standardizovanou jednotku se hodnota *IAG* zvýší o 0,449 ($\beta_4 = 0,449$). Na základě modernizačních teorií, prací především autorů Colliera a Hoefflerové (1998), ale také Fearona a Laitina (2003), kteří užívají hodnotu *HDP na osobu* dokonce jako ukazatele slabosti státu, jsme předpokládali silnější pozitivní vliv *HDP na osobu* na *IAG*.

Výsledek provedené analýzy ale ukazuje na slabší vliv, což může být zaviněno kvalitou dat, nebo skutečně omezeným vlivem této příčinné proměnné na sílu státu.

Hodnota β pro *ELF* je negativní. Při zvýšení *ELF* o standardizovanou jednotku se *IIAG* sníží o $\beta_7 = 0,294$. Takový výsledek odpovídá teoretickým východiskům kapitoly 2.5, znamená negativní účinek etnické roztržitosti na sílu státu. Stejně tak má negativní vliv na *IIAG i podíl exportu ropy na HDP*, ovšem vztah není zdaleka tak silný, jak bychom očekávali. Teorii tzv. ropného prokletí bylo (a stále je) věnováno mnoho pozornosti, ať už ve smyslu jejího rozvíjení nebo kritiky. Naše výsledky potvrzují předpokládanou negativní korelaci, ovšem vliv této proměnné na variaci *IIAG* je omezený ($\beta_5 = -0,46$). Vztah procentuálního *podílu lesů na povrchu* státu je ze všech signifikantních proměnných nejslabší, leč překvapivě pozitivní. Předpokládaný negativní vliv byl založen na práci autorů Fearona a Laitina (2003), uvažovali jsme hůře prostupný charakter zalesněného povrchu jako překážku, která dělá správu území těžší a nákladnější.

3.1.2 Statisticky nevýznamné příčinné proměnné

Není pro nás důležité jen to, které z námi vybraných proměnných jsou významné a mají výraznější vliv na sílu státu. Naopak nás zajímá i to, které mají oproti předpokladům velmi omezený nebo žádný vliv. Následující proměnné budeme vzhledem k jejich statistické nevýznamnosti diskutovat méně, výsledky uvedeme proto, abychom mohli jejich nízkou signifikanci interpretovat později.

Vliv velikosti *populace* na sílu státu je podle našich výsledků nepatrný ($\beta_1 = 0,009$) a navíc oproti očekávání pozitivní. Stejně tak účinek proměnné *podíl muslimů v populaci* je sice negativní, ale vzhledem k Huntingtonem předpokládaným krvavým hranicím islámu není zdaleka tak velký, jak bychom mohli očekávat ($\beta_2 = -0,075$). Příčinná proměnná *konflikt dle HIIK* má vzhledem k předchozím silnější vztah se silou státu ($\beta_3 = -0,144$). Při diskuzi *rozlohy* v předchozích kapitolách jsme předpokládali negativní korelaci se silou státu ve smyslu větší vzdálenosti spravovaných území od centra moci. Naše výsledky ale značí opak, ovšem s nízkou

hodnotou $\beta_8 = 0,146$ a navíc bez statistické významnosti. Náležitost státu mezi bývalé francouzské kolonie má pozitivní hodnotu $\beta_{10} = 0,225$. Vzhledem k hodnotě *kolonie VB* je ale výrazně nižší a statisticky nevýznamná. Předpokládáme proto, že ke kvalitě fungování státu přispívá výrazně méně.³⁹

3.2 Interpretace výsledků

Výsledky (standardizované Beta koeficienty) uvedené v předchozí podkapitole nám ukázaly, jakou mají jednotlivé faktory „sílu“, pokud bychom je převedli na společnou škálu. Nyní se zaměříme na nestandardizované B, kde tyto hodnoty dosadíme do naší základní regresní rovnice předpovídající hodnotu nezávisle proměnné na základě hodnot závisle proměnných, které byly vyhodnoceny jako statisticky nevýznamné.

$$IIAG = 56,934 + 0,01 * HDP \text{ na osobu} - 0,174 * \text{podíl exportu ropy na HDP} + 0,131 * \text{podíl lesů na povrchu} - 28,09 * EFL + 17,976 * \text{kolonie VB}$$

Proměnnými bez statistické významnosti jsou *populace*, *podíl muslimů v populaci*, *konflikty dle HIIK*, *rozloha* a *kolonie FR*. Nejvíce překvapivá je pro nevýznamnost konfliktů. Udává totiž, že počet nebo intenzita konfliktů v západní Africe nemá na sílu státu vliv. Nepotvrdila se tak ani Tillyho teorie „válka dělá státy“, ale ani předpoklad, že stát s historií krvavých vnitrostátních konfliktů bude automaticky slabší než ten, jehož historie nebyla konfliktem postižena. I vzhledem k uvedeným zdrojům, jsme už při operacionalizaci diskutovali použitelnost proměnné vyjadřující přítomnost konfliktů ve vztahu k síle státu. Zároveň jsme se obávali zkresleného zvýšení vlivu této proměnné kvůli možné kolinearitě, neboť – jak jsme již uvedli – k vytvoření *IIAG* využívá Ibrahim Foundation dílčí ukazatele *vláda účastníkem ozbrojeného konfliktu* a *vnitrostátní ozbrojený konflikt*, jejichž hodnoty mohly způsobit kolinearitu naší závislé a

---

³⁹ Abychom nevynechali z naší práce vliv portugalské koloniální historie úplně, pokud odebereme z analýzy proměnnou *kolonie FR* a naopak ponecháme *kolonie POR*, ve výsledku se to projeví snížením B koeficientu vlivu britské koloniální historie ($\beta = 0,560$) a zobrazením negativního vlivu *kolonie POR* ($\beta = -0,107$). Portugalská koloniální historie má podle těchto výsledků negativní vliv na sílu státu.

vysvětlující proměnné. Předpokládali jsme však, že vliv těchto dvou dílčích ukazatelů bude malý, takže by zkruslení mělo být zanedbatelné.

Dle výsledků pravděpodobnou nepřítomnost bezprostřední souvislosti mezi konflikty a silou státu spatřujeme ve faktoru, jenž je s konfliktem přímo spojený. Jako zásadní se nám totiž jeví postkonfliktní vývoj. To, že i stát se zkušeností s vnitřními brutálními konflikty může být silný a stát nekonfliktní slabý, si vysvětlujeme vlivem peacebuildingových a peacekeepingových operací a způsobu předání a rozdělení moci po skončení konfliktu. Předpokládáme, že obecně pro Afriku platí, ačkoliv velkou roli hrají také zájmy zúčastněných, že mezinárodní společenství je tím aktivnější, čím intenzivnější je konflikt. Do těchto států pak plyne více zdrojů a další pomoci a celý proces je více sledován. Po formálním ukončení konfliktu je podporován i postkonfliktní vývoj ve snaze dosáhnout dlouhodobého míru. Naopak méně intenzivní konflikt není mezinárodním společenství zdaleka tolik sledován a snaha k preventivnímu řešení eskalace není běžná. Takový konflikt pak může dlouhodobě existovat v latentní podobě, podkopávat legitimitu státní moci a snižovat její schopnost správy a kontroly území. Konflikt tedy dle našeho mínění nepůsobí na sílu státu ani logikou Tillyho mechanismu, ani přímo svým obecně destruktivním charakterem, ale spíše nepřímo v závislosti na způsobu řešení konfliktu, managementu postkonfliktního vývoje a následnému způsobu rozdělení moci. Příklady silných států našeho datasetu, které mají zároveň zkušenosti s konflikty, jsou Senegal a Mali, ve středních hodnotách *IIAG* případně ještě (v sestupném pořadí dle *IIAG*) Niger, Mauretánie, Sierra Leone, Togo, Nigérie a Guinea. Zajímavý je především příklad Sierra Leone, která zažila vskutku brutální konflikty, ale jejíž hodnota *IIAG* prakticky po celé sledované období roste a začíná v hodnotách převyšujících některé státy s nulovými hodnotami konfliktů. I v letech 2011 a 2012, kdy došlo po devíti letech míru k násilné eskalaci konfliktu, zůstávají hodnoty síly státu v rámci našeho vzorku mezi středními hodnotami.

Abychom se pokusili lépe porozumět vztahu mezi konflikty a silou státu, ověření nabízí výpočet Pearsonova korelačního koeficientu (r) pro proměnné *konflikt dle HIIK* a *IIAG*. Dle výpočtu je vztah mezi proměnnými

signifikantní, ale slabý ($r = -0,234$).⁴⁰ Samozřejmě je také ale možné, že použitá data jsou jednoduše k vyjádření tohoto vztahu nedostatečná. Z 224 případů naší analýzy se násilný konflikt různé intenzity objevuje u 82 z nich. Data proměnné *konflikt dle HIIK* navíc nejsou normálně rozložena.

V další části této podkapitoly budeme interpretovat statisticky významné proměnné. Nejvlivnější příčinnou proměnnou v našem modelu je náležitost státu do bývalého britského koloniálního impéria. Z našeho modelu totiž vychází jako signifikantní pouze britská koloniální minulost státu. Ta má na jeho sílu výrazně pozitivní vliv. A ačkoliv hodnota β proměnné *kolonie FR* je také kladná, není statisticky významná. V případě *kolonie POR* je vztah k síle státu naopak negativní, stejně jako u předchozí ale není signifikantní. Vliv těchto proměnných proto nebudeme dále hodnotit. Jak jsme již diskutovali v předchozích kapitolách, každá z mocností spravovala své kolonie jiným způsobem. Britská tzv. nepřímá správa umožnila již v polovině 19. století vznik samosprávných orgánů, a přestože byly tyto původně obsazovány „bílým mužem“, Britové postupně zpřístupnili instituce i místním obyvatelům, kteří je dokonce postupně ovládli svou většinou. Obyvatelé i elity bývalých britských kolonií mají proto pravděpodobně větší zkušenost se správou státu. Principy fungování importovaného způsobu organizace společnosti a státu jsou více zakotvené. Britové navíc ve velké míře využívali i tradičních institucí, které si tak i v průběhu koloniálního období zachovaly svou roli ve společnosti. Působení těchto tradičních struktur je dle našeho soudu v současnosti dvousečné. Na jednu stranu je prvkem stabilizace a organizace společnosti, často v součinnosti s formální státní mocí, na stranu druhou je té samé státní moci konkurentem se schopností snižovat její legitimitu a schopnost kontroly.

Nedostatkem naší práce v ohledu proměnných spojených s koloniální minulostí je nevyváženost počtu N u každé z kategorií. Bývalé portugalské kolonie jsou ve vzorku zastoupeny pouze Kapverdskými ostrovy a Guineou-Bissau. Tedy jedním příkladem malého ostrovního státu s poměrně bezkonfliktní historií a dobrým hodnocením hospodářství i

---

⁴⁰ Pearsonův korelační koeficient nabývá hodnot v intervalu $(-1,1)$. Čím blíže je hodnota Pearsonova r ke krajním hodnotám intervalu, tím je vztah mezi proměnnými silnější. Nula tedy znamená žádný vztah mezi proměnnými. Kladné znaménko před r udává pozitivní korelaci, mínus naopak negativní.

demokracie, a druhým příkladem nestabilního státu, který se ze 14 námi sledovaných let nachází 6 let v různě intenzivních konfliktech označených HIIK jako násilné. Výsledky mohou být navíc zkreslené dichotomickým způsobem měření dat.⁴¹

Další ze statisticky významných proměnných je *podíl exportu ropy na HDP*, pro který platí, že státy více závislé na příjmech z ropy jsou podle našich výsledků slabší. V kapitole 2.7 jsme uvedli několik kauzálních mechanismů, kterými dochází ke konfliktům a oslabování státu jeho závislostí na příjmech z ropy. K uvažování o síle státu mají nejbližší dva z těchto mechanismů. Prvním je tzv. rentiérský efekt, který popisuje Michael L. Ross (2001), druhým je obdobný mechanismus Jamese D. Fearona (2005). Podstatou obou je předpoklad, že stát mající vysoké příjmy z ropy není závislý na efektivním danění obyvatel. Požadavky společnosti (vstupy do systému) buď dokáže těmito příjmy pokrýt, nebo naopak potlačit a ignorovat. To, kterou z cest elity zvolí, závisí na dalších podmínkách, jako je dosavadní úroveň demokracie, občanské společnosti a dalších specifik konkrétních států. Výsledky ukazují spíše na druhou z těchto strategií.

Pozitivní vztah s *IIAG* se podle našeho očekávání potvrdil v případě proměnné *HDP na osobu*. Zajímavé ale je, že vliv této proměnné je poměrně nízký, hraje menší roli než britská koloniální historie i závislost státu na příjmech z ropy. Jak jsme uvedli při souhrnném popisu hodnot β koeficientů, při navýšení *HDP na osobu* o jednotku se hodnota *IIAG* zvýší o 0,449. Vzhledem k tak nízké hodnotě usuzujeme, že finance nehrají při budování států tak velkou roli, jak obecně předpokládají modernizační teorie nebo například autoři Collier a Hoefflerová (1998). Nižší hodnota tohoto koeficientu může být zaviněna buď nekvalitními daty, nebo špatně zvoleným ukazatelem. Užitá data pochází z patně nejlepšího dostupného zdroje – Světové banky. Pravdou ovšem je, že i Světová banka používá k vytvoření své databáze zdroje, které v případě Afriky nejsou zdaleka tak spolehlivé, jak bychom potřebovali. Nabízí se tedy ještě možnost využití jiného ekonomického ukazatele. K řešení vztahu financí a síly státu by bylo vhodné užít dalšího ukazatele. Pro rozvojové účely plynou do států Afriky

---

⁴¹ Devět z použitých případů tvořily bývalé francouzské kolonie, čtyři britské a pouhé dvě portugalské.

velké částky ze států bohatého severu. Efektivita rozvojové pomoci, ať už ve formě rozvojové spolupráce (Official development assistance – ODA), přímých zahraničních investic (Foreign direct investment – FDI) nebo jiných, je často diskutovaným tématem. Proto pro případnou další práci navrhneme doplnit model o (1.) data FDI, což jsou sice investice nejčastěji směřující do odvětví nepřímo spojených se státem (jako jsou služby a infrastruktura), ale zejména o (2.) ODA, protože ta je naopak tvořena zdroji přímo určenými k rozvoji veřejných služeb a vybavenosti a mohou tvořit významnou část příjmů států Afriky. Zahrnutí ODA by navíc mohlo poukázat na efektivitu tohoto druhu rozvojové spolupráce. Nicméně otázka vhodného měření bohatství společnosti v Africe je natolik komplikovaná, že je nad rámec této diplomové práce.

Ve vztahu k síle státu je statisticky významnou příčinná proměnná *ELF*, tedy index etno-jazykové frakcionalizace. *ELF* jsme do modelu zahrnuli na základě práce autorů Fearona a Laitina (2003), a podle očekávání, je vliv této proměnné negativní. Velká etnická heterogenita a s ní spojená jazyková rozmanitost logicky mohou být překážkou efektivní správě státu. Z hlediska jazykového lze argumentovat, že zkoumané státy jsou bývalé kolonie, tudíž je pojí minimálně společný jazyk bývalé koloniální mocnosti. Jako prostředek komunikace napříč etniky také ve většině případů slouží některé z místních jazyků.⁴² Příčinu proto vidíme spíše v poměrně lehké zneužitelnosti zejména roztříštěnosti etnické spíše než jazykové. Podobně jako Fearon a Laitin spatřujeme negativní vliv etnické roztříštěnosti v konstruktivistickém, nebo dokonce instrumentálním charakteru etnicity. Etnicita slouží elitám k dosažení jejich cílů, protože nejsou schopny mobilizovat společnost k jejich podpoře jinými prostředky, případně je tento způsob pro ně tím nejméně nákladným. Elitami rozdělená společnost je pak překážkou pro efektivní správu z centra, především pokud centrální autorita není schopna kvalitě reagovat na požadavky společnosti napříč etniky.

Vlivu proměnné *ELF* by mohla přispívat i silná pozice jednoho z aspektů tradiční organizace společnosti. Ačkoliv jsou pozice v institucích

---

⁴² Příkladem domorodého jazyka, užívaného v celém státu a napříč etniky je Twi. Tento jazyk je vedle angličtiny dalším společným dorozumívacím prostředkem obyvatel Ghany.

státní moci rozdělené na ty centrální – určené ke správě v zájmu celého státu se všemi jeho obyvateli, a regionální (případně lokální) – určené ke správě omezeného území a především v zájmu tohoto území, v praxi nemusí toto rozdělení fungovat výlučně tímto způsobem. Elity v institucích centrální správy nejednají pouze v zájmu celé společnosti, ale na základě velmi rozšířené „politiky škrábání zad“ (politics of backscratching) se snaží vyhovět především etniku či regionu svého původu, kterému je zavázán.⁴³ Čím více elit se řídí politikou škrábání zad, tím větší je riziko poškození systému správy státu. Toto samozřejmě není specifické výhradně pro Afriku, ale především v Africe je to důležitou součástí kultury.⁴⁴

Na sílu státu má vliv také charakter jeho povrchu. V naší práci jsme se toto snažili postihnout užitím proměnné vyjadřující *procentuální podíl lesů na povrchu* státu. Tato proměnná z analýzy vyšla jako statisticky významná, její vliv je ale poměrně malý a oproti očekávání pozitivní. V teoretické kapitole jsme podíl lesů uvažovali ve smyslu horší prostupnosti terénu, náročnosti na výstavbu silniční sítě i další infrastruktury. Domnívali jsme se, že státy s velkým procentem lesnatého povrchu budou slabší. Pravděpodobný důvod opačného výsledku přisuzujeme dalšímu z rozšířených vegetačních pásem západní Afriky – pouštím. Severněji položené státy západní Afriky jsou z větší části tvořeny polopouštní a pouštní krajinou, která má, vzhledem k případům konfliktů v těchto oblastech, na efektivní správu také negativní vliv. V kontextuální části práce jsme uvedli příklad Mali a Mauretánie, jejichž pouštní oblasti jsou oblíbeným útočištěm pro teroristické skupiny jako je AQIM nebo Mauretánská skupina kázání a džihádu (The Mauretania Group for Preaching and Jihad – MGPJ). (Davis 2010: 169)

Lesnatá krajina při posouzení dalších krajinných typů rozšířených v západní Africe naopak skýtá více pozitivních vlivů. Lesy jsou zdrojem potravin, stavebního materiálu, paliva, dřevo je důležitým obchodním artiklem. Lesnatá krajina je navíc tam, kde je dostatek vody. Státy s větším

---

⁴³ Více o politice škrábání zad viz např. Nyamnjoh 2012.

⁴⁴ Musíme ovšem říci, že tento způsob správy, ve smyslu politiky škrábání zad, nepovažujeme za čistě nežádoucí jev. Věříme, že takto motivované elity, navíc se znalostí regionu, mohou lépe reagovat na potřeby obyvatel. Ovšem aby se zmenšil negativní účinek tohoto neformálního způsobu správy, bylo by vhodné jej nějakým způsobem zakomponovat do formálního systému.

podílem lesů se proto nepotýkají s jejím nedostatkem, což umožňuje intenzivnější zemědělskou činnost. Z toho hlediska lze lesnatou krajinu nahlížet jako výhodu ulehčující státu od problémů, které mají naopak ty s vysokým podílem suché a neúrodné polopouštní a pouštní krajiny.

Než přistoupíme k samotnému závěru práce, pokusíme se nyní výsledky naší analýzy sumarizovat. V úvodu práce jsme si položili otázku, co je příčinou trvalé slabosti či dokonce nefunkčnosti politických institucí v subsaharské Africe? Na základě našeho modelu můžeme odpovědět, že jsme námi vybranými proměnnými schopni přispět k vysvětlení slabosti a síly státu přibližně z poloviny, druhou polovinu variace síly státu zapříčiňují proměnné, které jsme v naší práci neidentifikovali. Naším záměrem ale nebylo vysvětlit co nejvíce, jako spíše vytvořit co nejrozmanitější model, který zachytí co nejširší kontext fungování států západní Afriky. Proměnnou vyjadřující náležitost k bývalým portugalským koloniím jsme byli nuceni z metodologických důvodů z analýzy vyloučit, další proměnné (*populace, podíl muslimů v populaci, konflikty dle HIIK, rozloha a kolonie FR*) byly ve výsledku vyloučeny kvůli nedosažení hladiny statistické významnosti. Jako signifikantní byly regresní analýzou vyhodnoceny příčinné proměnné *HDP na osobu, podíl exportu ropy na HDP, podíl lesů na povrchu, EFL a kolonie VB*. Tyto proměnné jsme dosadili do naší základní regresní rovnice.

Odpověď na naši otázku tedy zní, že slabosti státu přispívá jeho závislost na příjmech z ropy a vysoká etno-jazyková frakcionalizace. Naopak pozitivní vliv na sílu státu má výše HDP na obyvatele, podíl lesů na povrchu státu a náležitost státu do bývalého britského koloniálního impéria. Došli jsme také k překvapivým závěrům o tom, které z předpokládaných příčinných proměnných pravděpodobně na sílu státu nemají takový vliv, jaký se očekává. Zejména konflikty, jejichž užití jakožto příčinné proměnné jsme považovali za poměrně problematické, byly výpočtem vyhodnoceny jako nedostatečně signifikantní. Celý výsledek ale není možné vnímat jako pravidlo, naše práce je probabilistického charakteru.

Závěr

V této diplomové práci jsme hledali odpověď na otázku, proč jsou státy západní Afriky, i přes podporu mezinárodního společenství a množství rozvojových programů, stále chronicky slabé. Abychom na tuto otázku odpověděli, uvedli jsme v první části kontext, ve kterém státy západní Afriky fungují. Zajímala nás historie i současnost, charakteristika geografická, demografická a ekonomická, popsali jsme některé konflikty. Uvedli jsme také nejdůležitější specifika jejich vzniku a vývoje, čímž míníme koloniální období, zisk nezávislosti, vývoj politického systému od těch s více politickými stranami, jednou stranou až po vojenské vlády, spojené se západoafrickou specialitou – převratem. Kapitulu jsme uzavřeli shrnutím, že politický vývoj států západní Afriky byl, a do jisté míry patrně stále je, nejvýrazněji utvářen dědictvím predátorské koloniální správy, marginalizací v mezinárodním systému, politickým i ekonomickým vyloučením vybraných skupin obyvatelstva, neudržitelností neopatrimoniálního systému i proměnami mezinárodního prostředí. Diskutovali jsme také třetí vlnu demokratizace v 90. letech 20. století, která ačkoliv přinesla vícestranické volby a stabilizaci, nestalo se tak v celém regionu a více či méně pravidelné vícestranické volby nejsou zárukou dalšího kvalitativního růstu demokracie.

V teoretické části jsme nejprve popsali, co míníme slabým státem. Užíváme Weberovu definici státu, takže slabý stát je pro nás ten, jehož panovník (vláda) není schopna si zajistit monopol na násilí a legitimitu. Takto slabý stát nedokáže zajistit bezpečnost svého území, prosadit právo a efektivně provozovat instituce správy. Legitimitu nevnímáme pouze ve smyslu té, kterou mají demokraticky zvolení zástupci a tudíž ani sílu státu nevidíme jako spojenou výhradně s demokracií. K identifikaci a operacionalizaci proměnných jsme pak představili vybrané práce autorů zabývajících se vznikem a budováním státu, jeho stabilitou a s ní spojenými konflikty. Naším záměrem nebylo je kriticky hodnotit či ověřovat jejich teorie, ale využít je k nashromáždění hlavních faktorů, které se v odborné literatuře nejčastěji vyskytují v souvislosti s otázkou síly či slabosti státu.

Prostředkem analýzy nám byl program IBM SPSS, který jsme využili pro výpočet lineární regrese. Užitý vzorek států, který

v práci označujeme jako západní Afriku, tvoří státy – Benin, Burkina Faso, Kapverdské ostrovy, Pobřeží slonoviny, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Senegal, Sierra Leone a Togo. Dataset pokrývá období let 2000 až 2013, ve kterých sledujeme předpokládané příčinné proměnné – *populace, procentuální podíl muslimů v populaci, konflikt dle HIIK, HDP na osobu, podíl exportu ropy na HDP, podíl lesů na povrchu, ELF, rozloha, kolonie VB, kolonie FR, kolonie POR*. Jako závislou proměnnou, vyjadřující sílu státu, jsme užili Ibrahim Index of African Governance (IIAG). IIAG jsme jako naši závislou proměnnou vybrali proto, že stejně jako my nevidí tvůrci z Mo Ibrahim Foundation nutnou závislost síly afrického státu na kvalitě demokracie. Po dosažení do základní regresní rovnice vypadal náš model následovně.

$$IIAG = B_0 - B_1*populace - B_2*podíl muslimů v populaci - B_3*konflikt dle HIIK + B_4*HDP na osobu - B_5*podíl exportu ropy na HDP - B_6*podíl lesů na povrchu - B_7*EFL - B_8*rozloha - B_9*kolonie VB + B_{10}*kolonie FR - B_{11}*kolonie POR$$

Výsledky analýzy ukazují, že náš model je statisticky významný a vysvětluje variabilitu závisle proměnné IIAG z 53,6 %. Neidentifikovali jsme tedy příčiny zbývajících 46,4 % variability. Celkem pět proměnných našeho modelu je statisticky významných – *kolonie VB, podíl exportu ropy na HDP, HDP na osobu, ELF, podíl lesů na povrchu*. Tyto proměnné jsme spolu s hodnotami jejich B koeficientů dosadili do základní regresní rovnice. Zároveň jsme nyní již vyloučili ty proměnné, které byly v SPSS vyhodnoceny jako nesignifikantní. Výslednou regresní rovnici jsme pak zapsali takto.

$$IIAG = 56,934 + 0,01*HDP na osobu - 0,174*podíl exportu ropy na HDP + 0,131*podíl lesů na povrchu - 28,09*EFL + 17,976*kolonie VB$$

Nejvlivnější příčinnou proměnnou je *kolonie VB*, která vyjadřuje náležitost státu do bývalého britského koloniálního impéria. Hodnota β koeficientu této proměnné je 0,771, což znamená, že při zvýšení této

proměnné o jednotku, se vysvětlovaná proměnná (*IIAG*) navýší o 0,771. Největší negativní vliv má proměnná *podíl exportu ropy na HDP*, jíž jsme se snažili ve smyslu teorie ropného prokletí a prací autorů Michaela L. Rosse (2001), Paula Colliera a Anke Hoeffler (1998) a Jamese D. Fearona (2005) postihnout závislost státu na příjmech z ropy. Výsledek jsme interpretovali v duchu kauzálních mechanismů uvedených autorů.

Vzhledem k výsledkům regresní analýzy jsme v závěru třetí části práce odpověděli na výzkumnou otázku. Mezi příčiny slabosti států pravděpodobně patří závislost státu na příjmech z ropy a vysoká etno-jazyková frakcionalizace. Stát naopak posiluje s výší HDP na osobu, a navzdory předpokladu také podílem lesů na jejich povrchu. Příznivým faktorem je také britská koloniální minulost. Zajímavým závěrem je i to, které ze sledovaných proměnných nebyly analýzou vyhodnoceny jako signifikantní. Proměnnými bez statistické významnosti jsou *populace*, *podíl muslimů v populaci*, *konflikty dle HIIK*, *rozloha a kolonie FR*. Nejvíce překvapivá je pro nás nevýznamnost vnitrostátních a několika málo mezinárodních konfliktů. Vysvětlujeme si ji procesy s konfliktem přímo spojenými – peacebuildingem, peacekeepingem, způsobem řešení konfliktu a následného rozdělení moci. Obecně předpokládáme, že postkonfliktní vývoj je pro další směřování státu zásadnější, než samotná existence, rozsah a intenzita konfliktu.

Mezi hlavní problémy a nedostatky této práce patří především ty spojené se zvolenou metodou. Lineární regrese vyžaduje v ideálním případě co nejvyšší úroveň měření dat. To v našem případě nebylo možné u proměnných vyjadřujících koloniální minulost. Tyto proměnné navíc podléhaly velké kolinearitě. Z tohoto důvodu jsme z analýzy museli odstranit proměnnou *kolonie POR*. Právě lusofonní kolonie jsme vyloučili pro nejnižší počet případů – Kapverdské ostrovy a Guinea-Bissau. Data všech našich proměnných, ale zejména závislé proměnné, by měla (opět v ideálním případě) být normálně rozložena. Tuto podmínku jsme splnili v případě *IIAG*, u dalších už méně. Zřetelné je to především v případě *konfliktů dle HIIK*, což je problematická proměnná i z důvodu možné kolinearity s naší vysvětlovanou proměnnou. Abychom mohli konflikty užít

jako příčinnou proměnou, v kapitole 2.3 jsme diskutovali způsoby chápání jejich vztahu se silou státu.

Státy západní Afriky nejsou schopny efektivně kontrolovat své území a ztrácí legitimitu především kvůli svým vnitřním nepřítelům (např. Mali – Azawad, Nigérie – Boko Haram). Pokud by platila teze Charlese Tillyho, tyto vnitřní nepřítelé by donutili stát ke kvalitativnímu růstu, nebo ho porazili a umožnili tak vznik nového, silnějšího celku. Současné mezinárodní vztahy ale limitují úspěch těchto konkurentů, státy nejsou nuceny výrazně budovat svou kapacitu k zajištění efektivní správy a ochrany své i svých obyvatel. Státní hranice jsou garantovány minimálně vnější suverenitou a mezinárodní společenství se podílí i na potlačování vnitřních nepřítelů. Státy západní Afriky jsou proto dle našeho soudu vnitřními konflikty spíše oslabovány, již slabá struktura státu nemůže být zcela zničena, aby případně dala prostor novému, silnějšímu celku. Vnitrostátní konflikt v západní Africe tak minimálně z krátkodobého hlediska vnímáme jako (1) projev slabého státu, který není schopen udržet monopol násilí a legitimitu, a současně i (2) destabilizující vliv pro další vývoj státu. Jak již bylo řečeno, ve výsledku analýzy vliv proměnné *konflikty dle HIIK* nedosáhl hodnoty pro statistickou významnost, což může být projevem skutečné nepřítomnosti silnějšího vztahu mezi konflikty a silou státu, nedostatečným N této proměnné nebo nenormálním rozložením dat.⁴⁵

V této práci jsme se snažili zachytit co nejširší kontext demografických, ekonomických, geografických i historických okolností vzniku a vývoje států v západní Africe. Na jejich základě jsme s pomocí teorií vybraných autorů kvantifikovali proměnné, jejichž vliv na sílu státu jsme následně ověřovali. Došli jsme k některým zajímavým i očekávatelným závěrům. Pro další práci by bylo vhodné model doplnit nejen o další proměnné, navrhovali jsme mj. hodnoty ODA, ale i další případy, především z hlediska časového. Příhodné by bylo zvláště ověření vlivu konfliktů na sílu státu z dlouhodobého hlediska. Nabízí se také užití

---

⁴⁵ Z 224 případů analýzy se násilný konflikt různé intenzity objevuje u 82 z nich.

většího počtu proměnných geografického charakteru nebo hustoty zalidnění namísto dvou údajů – rozlohy a počtu obyvatel.

Chápeme, proč je slabý stát problémem, tušíme, proč státy nejsou schopny se rozvíjet, snažíme se hledat cesty k jejich posílení. Víme však, kam přesně by měly tyto cesty vést? Mohou státy subsaharské Afriky zakládat svou legitimitu na modernizaci a importované podobě státu? Vedle toho, o co jsme se snažili v naší práci, tj. postihnout široký kontext pro vytváření strategií budování států v západní Africe, je třeba se zabývat také tím, kam chceme těmito strategiemi dojít. To, že „živelný“ vznik a růst států není v dnešním mezinárodním systému takřka vůbec možný, jsme již diskutovali. Pokud již musíme státy v SSA budovat podle konkrétní strategie, předpokládáme, že její součástí by měl být citlivý přístup ke specifickým oblastem a hlubší zapojení tradičních institucí a neformálních struktur do formálního fungování státu. Jinými slovy, formovat stát specifický pro subsaharskou Afriku, ne pouze importovat modely z rozvinutých zemí. Podle hodnoty naší závislé proměnné, vyjadřující sílu státu, je možné říci, že státy západní Afriky jsou na vzestupu. Přesto se obáváme, zda jsou jejich elity za současného stavu (s přispěním mezinárodního společenství) motivovány k jeho posilování. Předpokládáme, že výhodnější je pro ně existence státu slabého do takové míry, aby neupadl do totálního chaosu, a zároveň pouze natolik silného, aby mohly pohodlně čerpat jeho moc a zdroje.

Prameny a literatura

Prameny

Internetové zdroje

Ethnologue. <http://www.ethnologue.com/>

Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK). 2014. Conflict Barometer 2013. Heidelberg: HIIK. Dostupné na: http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2013.pdf (10. 8. 2014)

Mo Ibrahim Foundation. <http://www.moibrahimfoundation.org>

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). 2009. Regional Atlas on West Africa. b. m.: OECD. Dostupné na: <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/4409011e.pdf> (10. 8. 2014)

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). 2006. The socio-economic and regional context of West African migrations. b. m.: OECD. Dostupné na: <http://www.oecd.org/migration/38481393.pdf> (10. 8. 2014)

Pew Research Center. <http://www.pewforum.org/>

Population Reference Bureau. 2013. *2013 World Population Data Sheet*. Washington: Population Reference Bureau. Dostupné na: http://www.prb.org/pdf13/2013-population-data-sheet_eng.pdf (10. 8. 2014)

The Fund For Peace (FFP). <http://global.fundforpeace.org/>

The World Bank. <http://www.worldbank.org/>

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). 2013. *World Population Prospects: The 2012 Revision*. New York: United Nations. Dostupné na: <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm> (10. 8. 2014)

United Nations Environment Programme (UNEP). 2003. *Global Environment Outlook 3*. London: Earthscan Publications. Dostupné na: <http://www.unep.org/geo/GEO3/english/> (10. 8. 2014)

United Nations. <http://www.un.org/en/>

World Health Organization (WHO). <http://www.who.int/en/>

Literatura

Africa Research Bulletin. *Economic, Financial & Technical Series (December 16th – January 15th 2014)*. b. m.: John Wiley & Sons.

Aghedo, Iro a Osumah, Oarhe. 2012. „The Boko Haram Uprising: How Should Nigeria Respond?“ *Third World Quarterly* 33, č. 5, 853 – 869.

Alemazung, Aongazoh J. 2010. „Post-Colonial Colonialism: An Analysis of International Factors and Actors Marring African Socio-Economic and Political Development.“ *The Journal of Pan African Studies* 3, č. 10, 62 – 84.

Aning, Emmanuel K. 2005. „The Challenge of Civil Wars to Multilateral Interventions – UN, ECOWAS, and Complex Political Emergencies in West Africa: A Critical Analysis.“ *African and Asian Studies* 4, č. 1, 1 – 20.

Bayart, Jean-François. 2010. *The State in Africa: The Politics of the Belly*. 2. vydání. London: Longman.

Boafo-Arthur, Kwame. 2008. *Democracy and Stability in West Africa: The Ghanaian Experience*. Working paper 4, Department of Peace and Conflict Research (DPCR), Uppsala University & the Nordic Africa Institute (NAI). Dostupné na: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/18/18579_CAMP4-Kwame.pdf (16. 12. 2012).

Botea, Roxana a Taylor, Brian. 2008. „Tilly Tally: War-Making and State-Making in the Contemporary Third World“. *International Studies Review*, č. 10, 27–56.

Bratton, Michael a Van de Walle, Nicolas. 1994. “Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa.“ *World Politics* 46, č. 4, 453 – 489.

Collier, Paul and Hoeffler, Anke. 1998. „On economic causes of civil war.“ *Oxford Economic Papers* 50, 563–573.

Collier, Paul. 2007. *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford: Oxford University Press.

Courson, Elias. 2011. „MEND: Political Marginalization, Repression, and Petro-Insurgency in the Niger Delta.“ *African Security* 2011, č. 4, 20 – 43.

Davis, John, ed. 2010. *Terrorism in Africa: The Evolving Front in the War on Terror*. Plymouth: Lexington Books.

Elkaim, Zachary. 2012. *Boko Haram: The Rise, Success, and the Continued Efficacy of the Insurgency in Nigeria*. b. č., Interdisciplinary Center (IDC) Herzliya, Israel: International Institute for Counter-Terrorism (ICT). Dostupné na: <http://www.ictwps.com> (10. 8. 2014)

Fearon James D. a Laitin, David D. 2003. „Ethnicity, Insurgency, and Civil War.“ *American Political Science Review* 97, č. 1, 75–90.

Fearon, James D. 2005. „Primary Commodity Exports and Civil War.“ *The Journal of Conflict Resolution* 49, č. 4, 483 – 507.

Fearon, James D. a Laitin, David D. 2000. „Violence and the Social Construction of Ethnic Identity.“ *International Organization* 54, č. 4, 845 – 877.

Fearon, James D. a Laitin, David D. 2003b. Replication data for: Ethnicity, Insurgency, and Civil War. Dostupné na:

<http://web.stanford.edu/group/ethnic/publicdata/publicdata.html> (10. 8. 2014)

Ganev, Venelin. 2005. „Post-communism as an episode of state building: A reversed Tillyan perspective“. *Communist and Post-Communist Studies* 38, č. 4, 425–445.

Grzymala-Busse, Anna: „The Discreet Charm of Formal Institutions: Postcommunist Party Competition and State Oversight“. *Comparative Political Studies* 39, č. 3, 271-300.

Hameiri, Shahar. 2008. *The Fallacy of Capacity: is it State Building or State Transformation?* Příspěvek přednesený na konferenci International Studies Association, San Francisco 25. až 29. března 2008.

Helling, Dominik. 2010. „Tillyan Footprints Beyond Europe: War-Making and State-Making in the Case of Somaliland.“ *St Antony's International Review*, 6, č. 1, 103 – 123.

Hendl, Jan. 2009. *Přehled statistických metod: Analýza a metaanalýza dat*. 3. vydání. Praha: Portál.

Huntington, Samuel. 1968. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.

Huntington, Samuel. 1993. „The Clash of Civilizations?“ *Foreign Affairs* 72, No. 3, 22–49.

Chabal, Patrick. 1998. “A Few Considerations on Democracy in Africa.” *International Affairs* 74, 289 – 303.

Chabal, Patrick. 2009. *Africa: Politics of Suffering and Smiling*. Scottsville: University of KwaZulu-Natal Press.

Chabal, Patrick. a Daloz, Jean-Pascal. 1999. *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. Oxford: James Currey

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

Keller, Jan. 2007. *Teorie modernizace*. Praha: Slon.

Klíma, Jan. 2012. *Dějiny Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Liebenow, Gus J. 1986. *African Politics: Crisis and Challenges*. Bloomington a Indianapolis: Indiana University Press.

Lowndes, Vivien. 2002. „Institutionalism.“ In: *Theory and Methods in Political Science*. Ed. Marsh, David a Stoker, Gerry. New York: Palgrave Macmillan, 90-108.

Manjikian, Mary. 2008. „Diagnosis, Intervention, and Cure: The Illness Narrative in the Discourse of the Failed State.“ *Alternatives* 33, 335 – 357.

Mazzitelli, Antonio M. 2007. „Transnational organized crime in West Africa: the additional challenge.“ *International Affairs* 83, č. 6: 1071–1090.

Miles, William. 2012. „Deploying Development to Counter Terrorism: Post-9/11 Transformation of U.S. Foreign Aid to Africa.“ *African Studies Review* 55, č. 3, 27 – 60.

Ndhlovu, Finex. 2008. „Language and African Development: Theoretical Reflections on the Place of Languages in African Studies.“ *Nordic Journal of African Studies* 17, č. 2, 137–151.

Nettle, Daniel. 1996. “Language Diversity in West Africa: An Ecological Approach.” *Journal of Anthropological Archaeology* 15. 403 – 438.

Niemann, Michael. 2007. „War Making and State Making in Central Africa.“ *Africa Today* 53, č. 3, 21 – 39.

Nugent, Paul. 2004. *Africa Since Independence: A Comparative History*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Nyamnjoh, Francis. 2012. *Politics na Njangi: You Scratch My Back I Scratch Your back*. Příspěvek přednesený na konferenci Non-western Reflection on Politics, Praha 13. listopadu 2012.

Olukoshi, Adebayo. 2001. „West Africa's Political Economy in the Next Millenium: Retrospect and Prospect.“ CODESIA Monograph series 2001, č. 2. Dostupné na: http://www.codesria.org/IMG/pdf/Adebayo_Olukoshi.pdf (10. 8. 2014)

Pechová, Martina. 2001. „Max Weber – myslitel a politik“. *Sociologický časopis* 2001, č. 4. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/05ef751021ac0e7d96581c5bb7a8a6e987dd8069_137_463PECHO.pdf (10.3.2014).

Prouza, Jan. 2010. *Ghana: Volby, politické strany a stranictví*. Olomouc: Periplum.

Reno, William. 1995. *Corruption and State Politics in Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ross, Michael. 2001. „Does Oil Hinder Democracy?“ *World Politics* 53, č. 3, 325–361.

Rostow, Walt W. 1960. *The stages of economic growth*. Cambridge: Cambridge University Press.

Said, Edward W. 2003 (1978). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London: Penguin.

Sendín, José C. 2013. „Côte d'Ivoire 2010–2011 post-electoral crisis: an approach from the media.“ *Journal of African Media Studies* 5, č. 2, 187 – 201.

Shillington, Kevin. 2005. *History of Africa*. New York: Palgrave Macmillan.

Taras, Raymond, a Rajat Ganguly. 2010. *Understanding Ethnic Conflict*. 4. vydání. New York: Longman.

Tase, Peter. 2013. „Terrorism, War and Conflict, an analysis into the Horn of Africa Al Shabaab in Somalia; US and UN efforts to reduce violence“. *Academicus* 2013, č. 7, 27 – 35.

Thies, Cameron G. 2005. „War, Rivalry and State Building in Latin America.“ *American Journal of Political Science* 49, č. 3, 451 – 465.

Tilly, Charles. 1990. *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990*. Oxford: Basil Blackwell.

Tilly, Charles. 1985. „War Making and State Making as Organized Crime.“ In: *Bringing the State Back In*. Eds. Evans, Peter, Rueschemeyer, Dietrich a Skocpol, Theda. Cambridge: Cambridge University Press, 169–186.

Tilly, Charles. 1990. *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990*. Oxford: Basil Blackwell.

Tonah, Steve. 2012. „The Politicisation of a Chieftaincy Conflict: The Case of Dagbon, Northern Ghana.“ *Nordic Journal of African Studies* 21, č. 1, 1 – 20.

Waisová, Šárka, ed. 2007. *Slabé státy: selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Wallerstein, Immanuel. 2004. *World-system analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.

Weber, Max. 1998. „Politika jako povolání.“ In: *Metodologie, sociologie a politika*. Ed. Miloš Havelka. Praha: OIKOYMENH, 246 – 296.

Welsh, David. 1996. „Ethnicity in Sub-Saharan Africa.“ *International Affairs* 72, č. 3, 477 – 491.

Williams, Phil. 2008. „Violent Non-State Actors and National and International Security“. *International Relations and Security Network*, 1 – 21. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=93880> (3. 5. 2014).

Zartman, William I., ed. 1995. *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Boulder: Lynne Rienner.

Zaum, Dominik. 2007. *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*. Oxford: Oxford University Press.